

דוח מיוחד אוגוסט 2009

צילום: ג'ון טורדאי, אפריל 2009

בניין שנהרס בצפון עזה במהלך מבצע "עופרת יצוקה"

נצורים: ההשלכות ההומניטריות של שתי שנות מצור על רצועת עזה

החשמל, המים והתברואה. הוא גם מתאר כיצד אירועים חוזרים ונשנים של אלימות ושל הפרת זכויות אדם, שמקורם בסכסוך הישראלי-פלסטיני ובשלטון חמאס ברצועה, החריפו את סבלה של אוכלוסיית עזה.

דוח זה מתעד את ההשלכות ההומניטריות של המצור שישראל מטילה מאז יוני 2007 על 1.5 מיליון תושבי רצועת עזה. הדוח מתמקד בהשפעות של הגבלות הייבוא והייצוא ושל איסור המעבר אל רצועת עזה ומתוכה בתחומי הפרנסה, חוסר הביטחון התזונתי, החינוך, הבריאות, הדיור,

מבצע "עופרת יצוקה", אשר נמשך שלושה שבועות, כלל גם הרס בתי מגורים, תשתיות ונכסים יצרניים בהיקף נרחב. ההגבלות המתמשכות על תנועת בני אדם וסחורות אל עזה ומתוכה, דרך מעברי הגבול, שיבשו את יכולתם של כל הגופים הרלוונטיים לספק מענה לצרכים ולאתגרים המשמעותיים שעלו כתוצאה מהמתקפה הצבאית האחרונה.

במהלך שלושת החודשים האחרונים, התירה ישראל את כניסתם לעזה של מטענים מעטים של סחורות שכניסתן נמנעה בעבר, ביניהן אספקה מוגבלת של חומרי בניין וציוד המיועד עבור מערכות המים, התברואה והחינוך. למרות שמדובר בצעדים מבורכים, השפעתם בפועל נותרה זניחה לנוכח רמת הצרכים הקיימת כיום ברצועה.

תת מזכ"ל האו"ם לעניינים הומניטריים, מר ג'ון הולמס, תיאר את המצור כסוג של ענישה קולקטיבית המוטלת על אוכלוסיית עזה כולה². האו"ם, הוועדה הבינלאומית של הצלב האדום (ICRC) וכן מדינות וארגוני סיוע הומניטרי רבים קראו פעמים רבות לממשלת ישראל להסיר את ההגבלות שהטילה על גבולות רצועת עזה; להתיר גישה חופשית לשטחים חקלאיים בתחומי הרצועה ולאפשר דיג ללא הגבלה במימיה הטריטוריאליים³. אלו הם הצעדים הראשונים והדחופים ביותר הדרושים כדי להתחיל בבנייתם מחדש של בתים ותשתיות, בהחייאת הכלכלה ובשיקום כבוד האדם ברצועת עזה.

בעקבות השתלטות חמאס על רצועת עזה ביוני 2007, הטילה ישראל מצור חסר תקדים על כל מעברי הגבול אל הרצועה ומתוכה¹. המצור גרם "לנעילתם" של 1.5 בני אדם בתוך אחד האזורים בעלי צפיפות האוכלוסין הגבוהה ביותר בעולם והוביל למשבר בתחום כבוד האדם, עם השלכות הומניטריות שליליות. משבר זה מתבטא בראש ובראשונה בפגיעה בתנאי החיים של התושבים, שנגרמה כתוצאה משחיקת פרנסתם ומההידרדרות ההדרגתית של מצב התשתיות ואיכות השירותים החיוניים בתחומי הבריאות, החינוך, המים והתברואה.

המצור, המצוי כיום בשנתו השלישית, מתקיים לצד אירועים חוזרים ונשנים של אלימות ושל הפרת זכויות אדם, שמקורם בסכסוך הישראלי-פלסטיני ובשלטון חמאס ברצועה. מניעת זכותם של הפלסטינים לצאת את הרצועה או לנסוע בחופשיות אל הגדה המערבית, בייחוד כאשר קיים איום על חייהם, על ביטחונם האישי או על חירותם, מהווה מרכיב מרכזי נוסף של המשבר הנוכחי בתחום כבוד האדם. הייתה לכך השפעה הרסנית במהלך מבצע "עופרת יצוקה", המתקפה הצבאית אליה יצאה ישראל ב-27 בדצמבר 2008, והדבר תרם למספרם הרב של מקרי המוות, הפציעה והטראומה בקרב אזרחים.

המצור שהוטל על הרצועה ביוני 2007 כולל:

- סגירת מעבר קרני, מעבר הסחורות הגדול והמשוכלל ביותר, למעט שרוול מסוע אחד המשמש להעברת תבואה ומזון לבעלי חיים.
- הגבלות גורפות על ייבוא חומרים המיועדים לתעשייה, חקלאות ובניין.
- הקפאה כמעט גורפת של הייצוא.
- צמצום כמויות הדלק התעשייתי (המשמש לתדלוק תחנת הכוח היחידה של עזה), הדלק לכלי רכב, הסולר וגז הבישול שכניסתם לרצועה מותרת.
- איסור כולל על תנועת פלסטינים דרך מחסום ארז, מעבר הנוסעים היחיד אל הגדה המערבית, למעט עבור מספר מוגבל של "מקרים הומניטריים".
- סגירת מעבר רפיח, המצוי בשליטתה הישירה של מצרים, למעט בפרקי זמן בלתי סדירים.
- צמצום משמעותי של אזורי הדיג והחקלאות הנגישים לפלסטינים.

שנתיים של מצור על רצועת עזה הובילו לתוצאות הבאות:

פגיעה קשה בפרנסת התושבים

- היעדר יבוא של סחורות חיוניות, לרבות חומרי גלם, בשילוב עם מניעת הייצוא, הסב פגיעה אנושה לפעילות הכלכלית של המגזר הפרטי וגרם לאובדן של כ-120,000 משרות. יותר מ-40% מכוח העבודה של עזה, או יותר מ-140,000 בני אדם, מובטלים כיום.

- השוק המקומי הפך רווי במוצרים חקלאיים שנועדו לייצוא (בעיקר פרחים, תותים ועגבניות שרי) והדבר צמצם את הכנסות המגדלים. כ-3,500 משקי בית הושפעו לרעה מההגבלות שהטילה ישראל על הדיג בים של עזה. הגבלות אלו גרמו להפחתה משמעותית של היקף יבול הדגה ועקב כך, לפגיעה ברווחי הדייגים.

עלייה בשיעור חוסר הביטחון התזונתי

- כ-75% מאוכלוסיית עזה (יותר מ-1.1 מיליון בני אדם) סובלים מחוסר ביטחון תזונתי, נתון זה מהווה עלייה ביחס ל-56% שנמדדו במהלך הרבעון הראשון של 2008⁴. הגורמים המרכזיים לחוסר הביטחון התזונתי הינם עלייה בשיעור העוני, הריסה של נכסים חקלאיים ועליית המחירים (אינפלציה) של מוצרי מזון מרכזיים.

- חל מעבר הדרגתי בהרכב התזונתי של תושבי הרצועה, ממוצרי מזון יקרים ועשירים בחלבונים ובוויטמינים כגון מוצרים מן החי, פירות וירקות טריים, למזונות צולים ועשירים בפחמימות כגון דגנים, סוכר ושמן, אשר עלולים לגרום למחסור במיקרו-נוטריאנטים (ויטמינים ומינרלים) בעיקר בקרב ילדים ונשים הרות.

חוסר ביטחון פיזי

- הדיווחים אודות מספר ההרוגים הפלסטינים במהלך מבצע "עופרת יצוקה" נעים בין 1,116 (צה"ל) לבין 1,455 (משרד הבריאות הפלסטיני בעזה). על סמך הצלבה של מספר רשימות של הרוגים, זיהה משרד OCHA רשומות של 1,383 פלסטינים, ביניהם 33 ילדים, שמותם אושר ע"י שני מקורות נפרדים ובלתי תלויים לפחות; אזרחים שלא נטלו חלק בלחימה מייצגים אחוז ניכר מההרוגים.

- לפחות 360 בני אדם נהרגו מאז מאי 2007 (חודש לפני השתלטות חמאס) כתוצאה מאלמות בין הפלגים הפלסטינים השונים. על פי דיווחים, פרטים החשודים בהשתייכות לפלג היריב נפלו קורבן למעצרים שרירותיים, עינויים והוצאות להורג ללא משפט.

חוסר יכולת לבצע עבודות שיקום

- האיסור על יבוא חומרי בניין מנע את בנייתם מחדש של הרוב מבין 3,540 בתי המגורים שנהרסו-ו-2,870 הבתים שניזוקו קשות במהלך המתקפה הצבאית. עקב המחסור בחומרי בניין גם לא ניתן להתחיל בבניית 7,500 יחידות הדיור המתוכננות במטרה לספק מענה לגידול האוכלוסייה המהיר ברצועת עזה.

- יותר מ-20,000 תושבים שנעקרו ממקום מגוריהם נאלצים להמשיך להתגורר בדירות שכורות, בבתי קרובים ובאוהלים הסמוכים לבתיהם ההרוסים. בנוסף, מספר קטן של משפחות ממשיכות להתגורר במחנות אוהלים. מהלך חייהן של משפחות העקורים שובש והילדים נמנים על הנפגעים העיקריים מהמצב.

משבר אנרגיה מתמשך

- צמצום כמויות הדלק התעשייתי שישראל מתירה להכניס לרצועה אילץ את תחנת הכוח היחידה של עזה להוריד את רמות התפוקה, והדבר גרם למחסור בשיעור של 15 - 20 אחוזים באספקת החשמל. 90% מהאוכלוסייה מתמודדים כיום עם הפסקות חשמל מתוכננות במשך 4 - 8 שעות מדי יום. 10 האחוזים הנותרים אינם מקבלים כל אספקת חשמל עקב המחסור בחומרי הבניין הדרושים לתחזוקת הרשת ולשיקומה.

- בעת הפסקות החשמל היומיות, נאלצות המשפחות להשאיר מזון ללא קירור במשך שעות ממושכות בחום הקיץ הכבד; מוסדות ציבור מסתמכים במידה רבה על מחוללי גיבוי, ונאלצים להתמודד עם בעיות הנובעות מקילקולים תדירים עקב שימוש יתר וקושי לבצע את התיקונים הדרושים בשל אספקה בלתי סדירה של חלקי חילוף.

צילום: ג'ון טורדאי

ילד שנעקר ממקום מגוריו בצפון עזה, אפריל 2009

הידרדרות תשתיות המים והתברואה

- לכ-10,000 בני אדם בצפון עזה אין עדיין גישה למים זורמים עקב מחסור בחומרי הבניין הדרושים לתחזוקת מערכת המים ולשדרוגה.
- כתוצאה מהיעדר תחזוקה ושדרוג ראויים של תשתיות השפכים, 80 מיליון ליטרים של מי שופכין לא מעובדים ומעובדים חלקית מוזרמים אל הים מדי יום. הדבר גרם לדיהום נוסף של מי הים ושל האקוויפר התת-קרקעי והעלה חששות בריאותיים כבדים; רק 5 - 10 אחוזים מהמים הנשאבים מהאקוויפר של עזה עומדים בתקנים של ארגון הבריאות העולמי (WHO).

מערכת בריאות מאותגרת

- טיפולי מעקב בתושבים הסובלים מפציעות מורכבות ומנכויות קבועות שנגרמו במהלך מבצע "עופרת יצוקה" גרמו ליצירת עומס עצום על מערכת הבריאות, שנחלשה כתוצאה מפגיעה במתקנים, וממחסור בציוד ובתרופות. הגבלות התנועה המתמשכות מונעות מאנשי הצוותים הרפואיים לשפר את הידע והיכולות שלהם והדבר גורם לפגיעה משמעותית באיכותם של שירותי הבריאות המוענקים ברצועת עזה.
- חולים הזקוקים לטיפול מתמחה המוענק מחוץ לרצועה נאלצים לעבור תהליך מפרך המתאפיין בחוסר ודאות על מנת להשיג את ההיתר הדרוש כדי לצאת מעזה, והדבר מסב להם סבל ומצוקה משמעותיים. מאז ינואר 2008, 40% מהבקשות לקבלת היתר יציאה מהרצועה נדחו או עוכבו, לעומת כ-10% במהלך 2006.

פגיעה בחינוך

• צפיפות יתר בכיתות, הנובעת מאי-היכולת להרחיב ולשפץ את המתקנים הקיימים, בשילוב עם המחסור המתמשך בחומרי לימוד שכניסתם דרך המעברים מעוכבת או נמנעת והפסקות החשמל התכופות, תרמו לצניחה בשיעורי הנוכחות וברמת ההישגים בבתי הספר. במהלך המחצית הראשונה של שנת הלימודים 2007 - 2008, רק 20% מקרב תלמידי כיתה ו' בעזה עברו בהצלחה את הבחינות במתמטיקה, מדעים, אנגלית וערבית.

• מרבית הסטודנטים מנועים מגישה לאוניברסיטאות הפועלות מחוץ לעזה עקב הקריטריונים הנוקשים שקבעו רשויות ישראל בנוגע להענקת היתרי יציאה לסטודנטים, וכן כתוצאה ממועדי הפתיחה המוגבלים של מעבר רפיח. לדוגמה, בין יולי וספטמבר 2008, לפני תחילת שנת הלימודים האחרונה, עלה בידי 70 סטודנטים בלבד לצאת את הרצועה דרך ישראל על מנת להגיע לאוניברסיטאות הממוקמות מחוץ לעזה.

פגיעה שיטתית בפרנסת התושבים

סקר משקי בית שנערך מטעם הצלב האדום (ICRC) במאי 2008, לאחר כמעט שנה של מצור, העלה כי יותר מ-70% מהמשפחות שרואיינו התקיימו מהכנסה שהינה נמוכה מדולר אחד ליום לאדם, ועד 40% מהמשפחות התקיימו מהכנסה של פחות מ-0.5 דולר ליום לאדם (בניכוי ערך הסיוע ההומניטרי)⁸. כפי שמפורט בדוח זה (חלק ב'), העלייה בשיעור העוני השפיעה לרעה על רמת הביטחון התזונתי ועל מצב התזונה של האוכלוסייה.

הגבלות הייבוא והייצוא

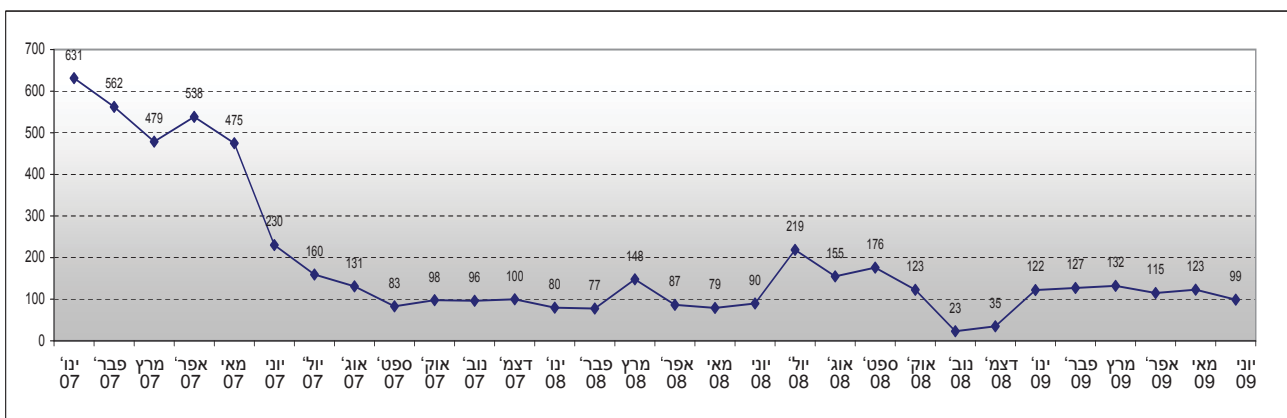
במהלך השנתיים שחלפו מאז הטלת המצור, צנח המספר הממוצע של מטענים (מטען = משאית עם נגרר אחד) שנכנסו מדי יום לרצועה (112) לפחות מחמישית מהנתון המקביל במהלך חמשת החודשים הראשונים של 2007 (583)⁹. כ-70% מהמוצרים שיובאו במהלך תקופה זו היו מצרכי מזון, בעוד שכניסתם של מרבית החומרים המיועדים לתעשייה, לחקלאות ולבניין נאסרה או הוגבלה במידה רבה. ההשפעה של איסורים והגבלות אלו החריפה עקב היעדר נהלים ברורים בצד הישראלי לאישור הייבוא של מוצרים לרצועה.

במהלך התקופה שקדמה למצור, 95% מהמוצרים ששימשו את ענפי הייצור של עזה יובאו דרך מעברי הגבול שבינה לבין ישראל¹⁰. לפי הערכות, ממתיונות כיום כ-1,700 מכולות של סחורות מיובאות במחסנים בישראל ובגדה המערבית, חלקן מאז מתחילת המצור, ועיכובן גורם להפסדים בסך של כ-10 מיליון דולר, הכוללים את העלויות של מכולות המטען ודמי אחסנה.

לכלת עזה, שהייתה מצויה במצב קשה עוד קודם לכן, הידרדרה באופן משמעותי במהלך השנתיים האחרונות. לפי נתוני הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה (פלמ"ס - PCBS), במהלך הרבעון הראשון של 2009 יותר מ-140,000 מתושבי עזה (41.5% מכוח העבודה), המעוניינים והמסוגלים לעבוד, היו מובטלים. נתון זה מייצג עליה ביחס ל-32.3% מכוח העבודה שהיו מובטלים במהלך הרבעון השני של 2007⁵; שיעור האבטלה בקרב הצעירים מגיל 30 הגיע ל-60% כמעט⁶. למרות שנתונים אלו הינם מהגבוהים בעולם, שיעור האבטלה בפועל עלול להיות גבוה עוד יותר כיוון שהפלמ"ס מתעדת עובדים שלא פוטרו באופן רשמי, אך אינם עובדים ואינם מקבלים משכורת, תחת ההגדרה "מועסקים הנעדרים באופן זמני", במקום לסווג אותם "מובטלים". תלותם הכלכלית הנמשכת של המובטלים מהווה גורם מרכזי התורם למשבר המתמשך בתחום כבוד האדם ברצועת עזה.

המצור הסב פגיעה אנושה למגזר הפרטי. לפי נתוני מרכז הסחר הפלסטיני (PalTrade), מאז תחילת המצור, אבדו כ-120,000 משרות במגזר הפרטי, ביניהן משרות בענפי התעשייה, המסחר, הבניין, החקלאות והשירותים⁷. מספר מנגנוני התמודדות שהתפתחו מאז הטלת המצור, המונים בעיקר את הרחבת המגזר הציבורי ע"י רשויות חמאס וצמיחתה של כלכלת המנהרות (ראו להלן), פיצו באופן חלקי על אובדן משרות אלו ומנעו עלייה חדה עוד יותר של שיעור האבטלה.

תרשים 1: ממוצע יומי של מטענים מיובאים

צילום: OXFAM

משפחה פלסטינית במטבח. מחנה הפליטים רפיח, מאי 2008

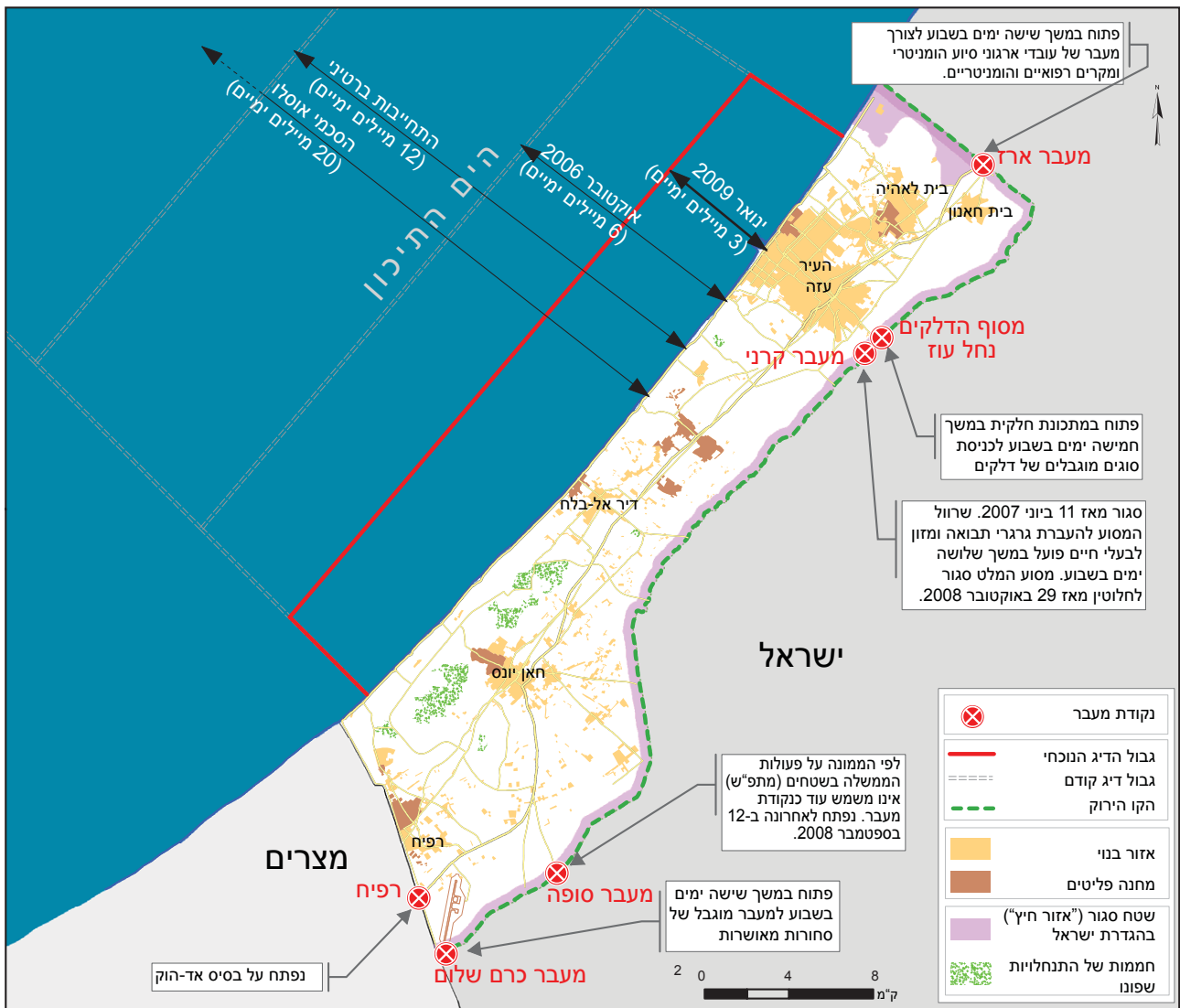
ולפגיעה בפרנסתם של 5,000 המגדלים ו-10,000 עובדי המשקים החקלאיים¹⁴. עקב רווית השוק במוצרים חקלאיים ששימשו בעבר לייצוא, נאלצו חלק מהחקלאים להשתמש במוצרים אלו להאכלת חיות המשק שלהם¹⁵.

ההרס שנגרם במהלך מבצע "עופרת יצוקה"

מצב המגזר הפרטי של עזה הידרדר עוד יותר כתוצאה מההרס והנזקים רחבי ההיקף שנגרמו במהלך מבצע "עופרת יצוקה". סקר מקיף שנערך מטעם מועצת המגזר הפרטי של עזה העלה כי 268 בתי עסק נהרסו לחלוטין ו-432 ספגו נזקים. ההפסדים הכוללים שנגרמו למגזר הפרטי נאמדים ב-139 מיליון דולר¹⁶. 40% מבתי העסק שנפגעו (297) פעלו בענף התעשייה - עסקים קטנים ובינוניים שפעלו בעיקר בענפי ייצור המזון, הטקסטיל, הביגוד, הריהוט והפלסטיק, בעוד שששים האחוזים הנותרים פעלו בתחומי מסחר, קבלנות ודלקים. למרות שרוב הנזקים נגרמו לבתי עסק שכבר סגרו את שעריהם כתוצאה מהמצור, המשמעות של נזקים אלו היא שאותם עסקים לא יוכלו לחדש במהירות את פעילותם לאחר שיחול שיפור במצב הנוכחי¹⁷.

הייצוא נאסר כמעט לחלוטין במהלך השנתיים האחרונות, למעט 147 מטענים של פרחים ותותים שיציאתם מהרצועה הותרה, לעומת ממוצע חודשי של 1,090 מטענים שיוצאו במהלך חמשת החודשים הראשונים של 2007 אל ישראל, הגדה המערבית ואירופה. אפילו אם היצרנים היו מסוגלים להתגבר על הגבלות הייבוא, פעילותם של ענפים רבים הייתה תלויה ביכולת לייצא את תוצרתם; לדוגמה, הסחורות שהיו מיוצאות בעבר באופן קבוע מתוך עזה ייצגו 76% מכלל מוצרי הריהוט של הרצועה, 90% ממוצרי ההלבשה ו-20% ממוצרי המזון. כתוצאה מכך, 95% מבתי העסק שפעלו בענף התעשייה, או 3,750 בתי עסק, נאלצו לסגור את שעריהם וחמשת האחוזים הנותרים נאלצו לצמצם את היקף פעילותם¹¹.

ענף החקלאות, המספק פרנסה לכ-40,000 חקלאים, דייגים, רועי צאן ועובדי משקים חקלאיים נפגעו גם הם כתוצאה מהמצור¹². כניסתם לרצועה של מוצרים חיוניים דוגמת חומרי הדברה מסוימים, שתילים, חיות משק, דלק וחלקי חילוף הוגבלה במידה רבה מאז הטלת המצור, והדבר גרם לצמצום היקפה הכולל של התוצרת החקלאית¹³. האיסור על הייצוא הוביל לרוויה של השוק המקומי בתוצרת חקלאית אותה נהגו בעבר לייצא (תותים, עגבניות שרי, פלפלים ירוקים ופרחים) וגרם לירידת מחירים

מהגבלות הנאכפות ע"י כוחות הביטחון של ישראל בנוגע לגישה לקרקע חקלאית הממוקמת באזור זה. בעקבות "התנתקות" ישראל מרצועת עזה באוגוסט 2005, יצר צה"ל "אזור חיץ" על רצועה ברוחב 150 מטרים הנמשכת לאורך הגבול, אליו הפלסטינים אינם מורשים להיכנס²⁰. יריות אזהרה נורות לעתים קרובות אל עבר חקלאים פלסטינים העובדים את אדמתם²⁰. "אזור חיץ" זה הורחב באופן רשמי ב-23 במאי 2009, כאשר מטוסי חיל האוויר הישראלי פיזרו אלפי כרוזים מעל אזורים שונים של רצועת עזה, בהם הוזהרו התושבים לשמור מרחק של 300 מטרים לפחות מהגבול עם ישראל. חקלאי עזה דיווחו שהגבלות הגישה מוטלות מעת לעת על שטחים חקלאיים הממוקמים במרחק של עד 1,000 מטרים מהגבול, על בסיס אד-הוק. כבעבר, הגבלות הגישה נאכפות ע"י כוחות צה"ל באמצעות "ירי אזהרה" אל עבר בני האדם שנמצאים באזורים

הנזק שנגרם לענף הבנייה הינו משמעותי לנוכח חוסר היכולת לבצע כיום עבודות של בנייה מחדש ברצועת עזה. במהלך הלחימה ניזוקו 20 מתוך 29 מפעלי הבטון המוכן ו-39 בתי מלאכה ובתי עסק אחרים הקשורים לענף הבנייה, עקב כך ירדה יכולת הייצור של הענף בשיעור של 70% ונגרמו הפסדים הנאמדים ב-27 מיליון דולר¹⁸.

בנוסף, הסתיים מבצע "עופרת יצוקה" באובדן רחב היקף של נכסים חקלאיים יצרניים, שגרם להפסד ישיר המוערך ב-180 מיליון דולר ובנזק עקיף, על פני פרק זמן של שישה חודשים, בסך 88 מיליון דולר¹⁹.

הגבלות גישה לאדמות ואל הים

חקלאים ורועי צאן העובדים באזורים הסמוכים לגבול הישראלי נתקלו בקשיים חמורים הנובעים

פגיעה במשפחות ובמקורות פרנסה: המקרה של משפחת אבו עיידא

משפחת אבו עיידא היא משפחה מורחבת של פליטים המונה 83 נפשות, אשר התגוררה בתקופה שקדמה למתקפה הישראלית האחרונה ב-11 בתים באזור תעשייה (עיזבת אבו עיידא) ממזרח לעיר עזה, כקילומטר מהגבול הישראלי. המשפחה הפעילה והייתה הבעלים של שני מפעלי בטון, מפעל לאריזת פרי הדר, 28 כלי רכב מסחריים ופרטיים, שני משקים חקלאיים ומספר רב של עצי פרי וחיות משק.

עם תחילת המתקפה הקרקעית, חילופי האש הכבדים והפעילות הצבאית האינטנסיבית אילצו את בני המשפחה לעזוב את האזור ולהותיר מאחור את רכושם. כשהם שבו למקום, הם גילו שרוב נכסיהם נהרסו: עשרה מבין 11 הבתים ושני מפעלי הבטון נהרסו כמעט עד היסוד; כל חיות המשק נהרגו; עצי הדר, התמרים והזיתים נעקרו; ומפעל אריזת פרי הדר ספג נזק כבד. הנזקים החמורים שנגרמו להם במהלך "עופרת יצוקה" הסבו למשפחה הפסדים ישירים שהוערכו במספר מיליוני דולרים.

המשפחה מפוזרת כעת בין מספר דירות שכורות ברחבי צפון עזה, באופן שמפצל את רשתות התמיכה המשפחתיות והחברתיות החיוניות. לדברי יוסף אבו עיידא, אחד מראשי המשפחה, הילדים הם הנפגעים העיקריים מפיצול המשפחה, וחלקם סובלים מדיכאון ומבעיות קשורות אחרות. למרות שהם המשיכו לבקר בבתי הספר המקוריים שלהם לאחר סיום מבצע "עופרת יצוקה", הם יעברו בשנת הלימודים הקרובה לבתי ספר חדשים, הממוקמים קרוב יותר למגורים החלופיים המשמשים אותם כיום, וסביר להניח שהדבר יגרום להם מצוקה נוספת. כמו רבים אחרים בעזה, בני המשפחה מתקשים להשלים עם ההפסדים הקשים שנגרמו להם ומביטים אל עבר העתיד בתחושה של חרדה עמוקה.

בני משפחת אבו עיידא מקווים לפתוח מחדש חלק מעסקיהם בעתיד הקרוב. לשם כך, הם ניקו חלקים מהאתרים שניזוקו, מכרו חלק מאדמותיהם ולקחו הלוואות מאנשי עסקים אחרים במטרה לממן את חידוש פעילותם העסקית בעתיד. אחת מיחידות הייצור של מפעלי הבטון, שספגה נזק מועט באופן יחסי, תוקנה והיא מוכנה כעת לפעילות, בתנאי שייבוא המלט יחודש בעתיד הקרוב.

באמצעות רשתות קטנות יותר בשטח המצומצם שאליו הם מורשים להיכנס, במטרה ללכוד דגים קטנים יותר (כלומר, סרדינים צעירים); עבור אחרים, המצב הנוכחי הפך בלתי נסבל והם חדלו לחלוטין מהעיסוק בדיג.

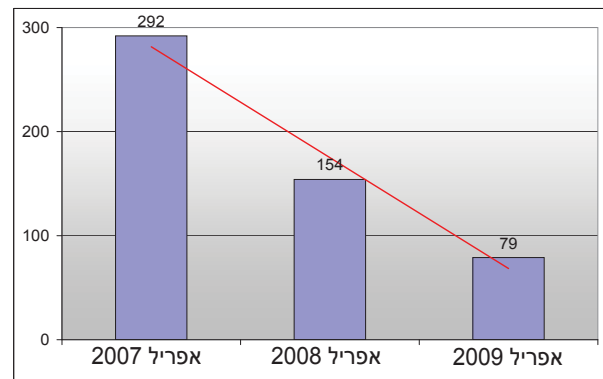
באפריל 2009, הגיע יבול הדגה הכולל ל-79 טונות, כלומר לשליש מכמות הדגים שנמכרו בשוק באפריל 2007.²³ צמצום האספקה הוביל לעלייה חדה במחיר הסרדינים, סוג הדגים המבוקש ביותר בשוק, אשר מחירו שווה לכל כיס; במאי 2009, היה מחיר הסרדינים בין 23 ל-25 ₪ לק"ג, לעומת 10 - 12 ₪ לק"ג בשנה שעברה.²⁴

אלו. מאז תחילת המצור, תיעד OCHA 33 אזרחים פלסטינים, ביניהם 11 ילדים, שנהרגו בתקריות גבול וכן 61 בני אדם נוספים, ביניהם 31 ילדים, שנפצעו במהלך אירועים דומים.

הגבלות דומות פגעו בפרנסתם של 3,500 משקי בית המסתמכים על דיג למחייתם. מאז תחילת מבצע "עופרת יצוקה", אסר צה"ל על פלסטינים לדוג במרחק העולה על שלושה מיילים ימיים מן החוף. הגבלה זו מצמצמת את יבול הדגה משום שמרבית הדגים נמצאים במים עמוקים יותר, הממוקמים במרחק העולה על 3 מיילים ימיים מן החוף.²¹ בנוסף, הגבלה זו הוטלה לאחר ששטח הדיג כבר צומצם בעבר, באוקטובר 2006, מ-12 ל-6 מיילים ימיים.²² דייגים רבים נאלצו לאמץ שיטות חלופיות, כגון דיג

תרשים 2: יבול הדגה הכולל בטונות

הגבלות על הזרמת מזומנים לרצועת עזה²⁵

רשות הכספים הפלסטינית (PMA) מעריכה ש-43 סניפי הבנקים הפועלים בעזה זקוקים לכ-200 מיליון ש"ח מדי חודש על מנת לספק מענה לצרכים השוטפים, וכי דרושים סכומים נוספים עבור סוכנויות בינלאומיות דוגמת UNRWA, במטרה לממן את פעילותן. במסגרת המצור המתמשך, רשויות ישראל לא התירו לבנקים הפועלים בגדה המערבית לבצע הזרמה סדירה של כסף מזומן לסניפיהם בעזה, והדבר גרם למחסור בשטרות של שקלים ישראלים. עקב כך, הבנקים מאפשרים תשלומים חלקיים בלבד ומגבילים את הסכומים שניתן למשוך מדי יום במזומן. המחסור בכסף מזומן גרר השלכות חמורות לגבי כלכלת עזה.

משכורותיהם של עובדי הרשות הפלסטינית (רש"פ) משולמות באופן אלקטרוני והמחסור בכסף מזומן מגביל את העובדים במשיכת משכורותיהם. המחסור בשקלים הוביל ל"דולריזציה" חלקית של כלכלת

חוסר ביטחון תזונתי

מהערכות ראשוניות עולה כי בעקבות מבצע "עופרת יצוקה", 75 אחוזים מאוכלוסיית עזה, או יותר מ-1.1 מיליון בני אדם, סובלים מחוסר ביטחון תזונתי. נתון זה מהווה עליה ביחס ל-56 האחוזים שנמדדו ברבעון הראשון של 2008, ו-53 האחוזים שנמדדו ב-2006²⁹. חוסר ביטחון תזונתי מתקיים בעת היעדר גישה פיזית או כלכלית בת-קיימא לכמות מספקת של מזון בטוח, מזין ומקובל מבחינה חברתית, הדרושה לקיום אורח חיים בריא ויצרני³⁰.

הפגיעה בפרנסת התושבים, בעיקר כתוצאה מההרס שנגרם לשטחים ולנכסים חקלאיים במהלך הלחימה, היא הגורם העיקרי לעלייה החדה בשיעור חוסר הביטחון התזונתי. השפעתו של גורם זה

עזה, לאגירת כסף מזומן ע"י הציבור ולהתרחקות ממערכת הבנקאות הפורמלית. לפי הבנק העולמי, הדבר פוגע ברווחיות הבנקים ומאיים על יציבותה של המערכת הבנקאית כולה. בנוסף, המחסור במזומנים גם מכשיל את מאמצי הרש"פ במלחמתה בהלבנת הכספים, אשר מניבה רווחים משמעותיים לקבוצות הנהנות מגישה לכסף מזומן שמקורו מחוץ למערכת הבנקאית.

כלכלת המנהרות

המנהרות העוברות תחת גבול מצרים-עזה, אשר הפעילות בהן מוסדרת ומפוקחת במידה רבה ע"י רשויות חמאס, סיפקו גישה לסחורות שלא היו זמינות בכל דרך אחרת. לפי דיווחים, עוברים במנהרות כל סוגי הסחורות האפשריים, לרבות חומרי בניין, חיות משק, דלק, כסף מזומן, מצרכי מזון וכלי נשק. למרות שאין בנמצא נתונים סטטיסטיים מדויקים, מקורות שונים העריכו שמספר המנהרות הפעילות נע בין 400 ל-600²⁶. העברת הסחורות דרך המנהרות, בניית המנהרות ותחזוקן, ופעילויות כלכליות אחרות הקשורות אליהן מספקות תעסוקה לאלפי בני אדם. ארגוני זכויות אדם הביעו חשש בנוגע להעסקת ילדים במנהרות²⁷.

למרות שהמנהרות מספקות הקלה קצרת טווח של השפעות המצור והפעילות בהן משפרת את זמינותם של פריטים מסוימים בשווקים, הן אינן מהוות חלופה בת-קיימא לחידוש תנועת הסחורות דרך המעברים הרשמיים מישראל. בנוסף, המנהרות מציבות את העוסקים בפעילות זו בסכנות בטיחותיות כבדות; מאז יוני 2007 נהרגו 85 בני אדם לפחות בתאונות שהתרחשו במנהרות, בעיקר כתוצאה מקריסה והתחשמלות, ו-144 בני אדם נוספים נפצעו²⁸.

הוחרפה עקב עליית מחירי המזון, שהציבה כמה ממוצרי המזון הבסיסיים מחוץ להישג ידם של משקי הבית העניים ביותר; בין מאי 2007 ומאי 2009, עלה מדד המחירים לצרכן ברצועת עזה בשיעור של 33%. הדבר נובע משילוב עליית מחירי המזון בשוק העולמי עם ההגבלות שהטילו רשויות ישראל על הייבוא לרצועה. הגבלות אלו הובילו לפערים משמעותיים באספקה של מוצרים מסוימים לשוק, אשר הושלמו באופן חלקי בלבד ע"י היבוא המשלים של מצרכי מזון דרך המנהרות.

מאז הטלת המצור, מצרכי מזון מייצגים יותר מ-70% ממטעני הסחורות המיובאים לרצועה. יחד עם זאת, כניסתם של מצרכי מזון רבים הוגבלה

טרם יושמה בפועל. כתוצאה מכך, ישנם סוגים של מוצרי מזון שכניסתם עדיין אינה מותרת, ביניהם משקאות קלים, סוגים מסוימים של שימורים, קפה ומותגים מסוימים של אבקת מזון לתינוקות. לעומת זאת, בחודשים האחרונים חלה עלייה בכמויות של רוב מצרכי המזון הבסיסיים שנכנסו לרצועה דרך המעברים, לצד עלייה מקבילה בהיקף תנועת מוצרי המזון דרך המנהרות, אשר הובילו לשיפור בזמינותם הכוללת של מוצרים אלו בשוק.

כ-1.1 מיליון בני אדם מקבלים כיום סיוע במצרכי מזון מארגוני סיוע הומניטרי, בעיקר UNRWA ו-WFP. משום שהסיוע מוענק מזה זמן רב, ההערכה הנוכחית הינה שרוב התושבים זוכים לתזונה נאותה. יחד עם זאת, סקר שנערך מטעם האו"ם ב-2008 העלה כי צמצום האיכות והמגוון של המזון הנצרך הוא אחד ממנגוני ההתמודדות הננקטים ע"י מרבית האוכלוסייה הסובלת מאבטלה ומעוני; בהקשר זה, חל מעבר הדרגתי בהרכב התזונתי של תושבי הרצועה, ממוצרי מזון יקרים ועשירים בחלבונים וביטמינים כגון מוצרים מן החי, ירקות ופירות טריים, למזונות צולים ועשירים בפחמימות כגון דגנים, סוכר ושמן²³. מעבר זה עלול להיות גורם התורם למספר הרב של ילדים הסובלים מהשמנת יתר (15.9%) בקרב בני 6-16, אשר תועד בסקר שנערך לאחרונה, שהינו תופעה הנובעת בדרך כלל מתזונה לקויה ולא מאוזנת³³. בעתיד, סביר להניח ששינויים אלו בהרכב התזונתי יתבטאו בשיעורים מוגברים של מחסור במיקרו-נוטריאנטים (ויטמינים ומינרלים), אשר יפגעו בעיקר בילדים ובנשים בגיל הפיריון.

במהלך תקופה זו, והדבר גרם לתנודות מחירים חדות. ההגבלות המחמירות על ייבוא חיות משק, למשל, הגבלות אותן אוכפת ישראל מאז נובמבר 2008, גרמו לנסיקת מחיר הבשר הטרי מ-40 ש"ח ל-60 ש"ח לק"ג. למרות שכמויות מוגבלות של צאן ובקר הועברו דרך המנהרות, רבים מבע"ח אלו נשאו מחלות המהוות סכנה בריאותית, אשר הוחרפה עקב זמינותם המוגבלת (כתוצאה מהמצור) של חיסונים וטרינריים בעזה³¹.

במהלך השנתיים האחרונות, כמה מצרכי מזון בסיסיים נעלמו מדי פעם לחלוטין מהשווקים כתוצאה מסגירת המעברים. לדוגמה, במהלך מרבית התקופה בת החודשיים שקדמה למבצע "עופרת יצוקה", סגרו רשויות ישראל את המסוע הפועל במעבר קרני, שהינו המנגנון היחיד המשמש לייבוא גרעיני חיטה. סגירת המסוע הובילה להתרוקנות מאגרי החיטה ולסגירתן הזמנית של כל שש המטחנות של עזה; באמצע דצמבר 2008, נאלצה סוכנות UNRWA להקפיא באופן זמני את תוכנית חלוקת מצרכי המזון שלה עד לסוף החודש. המחסור בקמח חיטה, בשילוב עם המחסור החריף בגז בישול, גם אילץ מאפיות רבות לסגור בהדרגה את שעריהן וגרם ליצירת מחסור בפיתות, אשר נמשך מסוף דצמבר עד סוף ינואר 2009. במהלך תקופה זו, התושבים נאלצו להמתין במשך שעות ארוכות בתורים שהתמשכו במאפיות ופיתות ומוצרי מאפה נמכרו בהקצבה, כתוצאה מהמחסור בדלק ובחיטה.

החלטת ממשלת ישראל להתיר כניסה בלתי מוגבלת של מצרכי מזון לעזה לאחר אישור מקורם ע"י רשויות ישראל, שהתקבלה ב-22 במרץ 2009,

חוסר ביטחון אישי בכל התחומים היעדר והגנה על אזרחים

כמו כן, שררה תקופה של רגיעה יחסית (19 ביוני – 4 בנובמבר 2008) בעקבות הסכם הרגיעה שהושג בתיווך מצרים. כיום, עדיין מתחוללות מדי פעם תקריות אלימות אולם באופן כללי, חלה ירידה משמעותית במפלס האלימות הישראלית-פלסטינית בעזה ובאזורה הדרומי של מדינת ישראל, בעקבות הפסקות האש החד-צדדיות שהכריזו ישראל וחמאס ב-18 בינואר, לאחר סיום מבצע "עופרת יצוקה".

בסך הכל, במהלך השנתיים שעברו מאז הטלת המצור (15 ביוני 2007 – 15 ביוני 2009), נהרגו 2,008 פלסטינים וכ-6,700 נפצעו. במהלך אותה תקופה, נהרגו 25 ישראלים ו-586 נפצעו בתחומי רצועת עזה וביישובי דרום ישראל³⁵.

מבצע "עופרת יצוקה" רשם את אחד הפרקים האלימים ביותר בהיסטוריה של השטח הפלסטיני הכבוש בעת האחרונה³⁶. הדיווחים בדבר מספר ההרוגים הפלסטינים במהלך המתקפה נעים בין 1,116 (דובר צה"ל) ו-1,455 (משרד הבריאות הפלסטיני בעזה). על סמך הצלבה של מספר רשימות של הרוגים, זיהה משרד OCHA רשימות של 1,383 הרוגים פלסטינים (ראו עמ' 12). בסה"כ, שני שלישי מההרוגים הפלסטינים וכמעט 80% מהפצועים שתועדו מאז יוני 2007 נפגעו במהלך "עופרת יצוקה". סגירתם הכמעט מוחלטת של הגבולות, לצד היעדר מערכות התרעה או מקלטים, מנעו מהאוכלוסייה האזרחית כל אפשרות למחסה במהלך שלושת שבועות המבצע, שכללו הפצצות כמעט בלתי פוסקות מן האוויר, הפגזות מן הים וכן פעילות צבאית קרקעית.

במהלך השנתיים האחרונות עברו על תושבי עזה תקופות ארוכות של אלימות, אשר התאפיינו בהתעלמות מתמשכת מהנורמות הבסיסיות של החוק ההומניטרי וחוק זכויות האדם הבינלאומיים, בתחומי ההגנה על אזרחים וכיבוד החירויות האזרחיות. מניעת זכותם (כתוצאה מהמצור) של תושבי הרצועה לצאת את עזה או לנוע בחופשיות אל הגדה המערבית, בייחוד כאשר קיים איום על חייהם, על ביטחונם האישי או על חירותם, מהווה מרכיב מרכזי נוסף של המשבר הנוכחי בתחום כבוד האדם.

על אף שמרבית מקרי המוות במהלך השנתיים האחרונות נגרמו כתוצאה מהסכסוך הישראלי-פלסטיני, מאבקים פנימיים בין הפלגים הפלסטיניים השונים מהווים גם הם מקור להיעדר הביטחון האישי. בנוסף, סקר שנערך לאחרונה מטעם האו"ם הדגיש את העלייה שחלה בשכיחות מקרי האלימות במשפחה בעקבות מבצע "עופרת יצוקה", אשר תרמה לרמה הכללית של חוסר הביטחון האישי שבה נתונים תושבי עזה⁴³.

הסכסוך הישראלי-פלסטיני

במהלך השנתיים האחרונות חלו תנודות ברמת האלימות הישראלית-פלסטינית, אולם היא לא נפסקה לחלוטין בשום שלב. במהלך תקופת המצור רשמה רמת האלימות שני שיאים קיצוניים, שמקורם בפעילות צבאית של ישראל: מבצע "חורף חם" (27 בפברואר – 4 במרץ 2008) ומבצע "עופרת יצוקה" (27 בדצמבר 2008 – 18 בינואר 2009).

מענה הומניטרי

פניית החירום המזורזת והפנייה משולבת לגיוס תרומות: הליך הפנייה המזורזת לגיוס תרומות חירום עבור עזה הושק ב-2 בפברואר 2009 במסגרת התגובה בשעת חירום לצרכים שזוהו בעזה לאחר מבצע "עופרת יצוקה". הפנייה המזורזת שולבה מאוחר יותר בהליך הפנייה המשולבת (CAP) לשנת 2009. במסגרת הערכת הביניים החצי-שנתית של הליך CAP, עברו כל המיזמים סקירה מחודשת ותיקון על בסיס הערכה מעמיקה וחוזרת של צורכי האוכלוסייה. עד סוף אפריל 2009, הובטחו 254 מיליון דולר עבור מיזמים ברצועת עזה, המייצגים 40% מהצרכים של עזה, אשר נכללו במסגרת CAP לשנת 2009.

קרן התגובה ההומניטרית (HRF) אישרה, מאז תחילת 2009, 26 מיזמים ברצועת עזה בעלות של 4.2 מיליון דולר. תגובתה המהירה למצב החירום השורר בעזה מדגים את יכולתה של HRF לספק מענה לצרכים בוערים.

נתוני הנפגעים במהלך "עופרת יצוקה": מאגר הנתונים של OCHA

מאז תחילת 2005, מנהל משרד OCHA בשטח הפלסטיני הכבש מאגר נתונים בנושא הגנה על אזרחים, אשר במסגרתו מתבצעים אימות ותיעוד שיטתיים של כל מקרי המוות והפציעה שהתרחשו בהקשר של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. במסגרת מעקב זה ועל סמך הצלבה של רשימות נפגעים שונות, זיהה משרד OCHA רשומות של 1,383 פלסטינים שמותם במהלך מבצע "עופרת יצוקה" אושר ע"י לפחות שני מקורות נפרדים ובלתי תלויים⁷³. מנין ההרוגים כולל 333 ילדים בני פחות מ-18 (236 בנים ו-97 בנות), 1,029 מבוגרים (919 גברים ו-110 נשים) ו-21 בני אדם שלא ניתן היה לאמת את גילם³⁸. לפי מקורות ישראליים רשמיים, נהרגו במהלך הלחימה 13 ישראלים, ביניהם שלושה אזרחים, ו-512, ביניהם 182 אזרחים, נפצעו³⁹.

מבין הנפגעים היו ילדים. עשרים ושלושה בני אדם, מתוכם ארבעה ילדים, נפצעו בנסיבות דומות⁴⁴. סוכנויות האו"ם וארגוני לא-ממשלתיים בינלאומיים נקטו מאמצים לפנות את נפלי התחמושת מהשטח, הכוללים סדנאות הכשרה בנושא בטיחות שהעבירו צוותי סילוק המוקשים של האו"ם. בנוסף, הכמות הגדולה של פסולת בניין, שמקורה בהריסות מבנים במהלך "עופרת יצוקה", עלולה להכיל אסבסט או חומרים כימיים מסוכנים אחרים, כגון חומרים מסרטנים בעלי תכונת הצטברות ברקמות ביולוגיות (Bio-accumulating) ו/או שאריות (Persistent), המהווים מקור לסיכונים סביבתיים ובריאותיים נוספים⁴⁵.

מאבקים בין הפלגים הפלסטיניים השונים

אלימות פנים-פלסטינית היא גורם נוסף התורם באופן עקבי לחוסר הביטחון האישי ומחריף את פגיעותם הכוללת של אזרחי רצועת עזה⁴⁶. במהלך החודש שקדם להשתלטות חמאס על מנגנוני הביטחון של הרצועה (15 במאי – 15 ביוני 2007), נהרגו כ-190 פלסטינים ו-850 נפצעו כתוצאה מעימותים אלימים בין הפלגים השונים ומסכסוכים בין חמולות, שנבעו גם הם מהמתח ששרר בין הפלגים; 170 בני אדם נוספים נהרגו ו-1,130 נפצעו בתקריות של אלימות פנים-פלסטינית שהתרחשו במהלך השנתיים שלאחר מכן (15 ביוני 2007 – 15 ביוני 2009).

למרות שחלה ירידה חדה בתדירות העימותים המזוינים בין כוחות חמאס ופלגי האופוזיציה השונים לאחר השתלטות חמאס ביוני 2007, תנועת חמאס המשיכה, כך לפי דיווחים, לדכא כל רמז לערעור על שלטונה ברצועה. בהקשר זה, ארגוני זכויות אדם מעלים באופן עקבי האשמות כנגד התנהלות רשויות חמאס, הכוללת מעצרים שרירותיים, יחס בלתי הולם והוצאות להורג ללא משפט של תושבים המואשמים לכאורה בהשתייכות לפלגי האופוזיציה⁴⁷. המרכז

שימושם, על פי דיווחים, של כוחות הביטחון הישראליים בפצצות זרחן לבן, בארטילריה כבדה ובפצצות מצרר מסוג פלשט במסגרת מתקפות שנערכו באזורים המאוכלסים בצפיפות, העמידו את האוכלוסייה האזרחית בסיכון רב עוד יותר⁴⁰. הפעילות הצבאית גם שיבשה באורח משמעותי את יכולתם של צוותי החילוץ לפנות את הפצועים ובמקרים רבים, בני אדם שנפצעו נאלצו להמתין לחילוץ במשך מספר ימים ברחוב או תחת הריסות בתיים⁴¹.

אחוז ניכר מהפלסטינים שנהרגו במהלך "עופרת יצוקה" היו אזרחים שלא נטלו חלק בלחימה. יחד עם זאת, קיימת מחלוקת לגבי הנתון המדויק. רשימת הנפגעים שפורסמה ע"י שני ארגוני זכויות אדם פלסטינים מובילים מעלה כי האזרחים מייצגים 83-73 אחוזים מכלל ההרוגים⁴². לעומתם, דובר צה"ל דיווח שעל פי המידע שבידו, כי מספר האזרחים שנהרגו מייצג בין 25 ל-39 אחוזים מקרב כלל ההרוגים הפלסטינים⁴³.

חייהם של כמיליון ישראלים המתגוררים בטווח של 40 ק"מ מגבול רצועת עזה שובשו ונמצאו בסכנה עקב הירי המתמשך של רקטות ופגזי מרגמה בידי ארגונים פלסטיניים חמושים.

בנוסף למקרי המוות והפציעה שנגרמו באופן ישיר ע"י מבצע "עופרת יצוקה", אוכלוסיית עזה מצויה גם בסיכון הנובע ממספר גורמים הקשורים לסכסוך, ביניהם נוכחותם בשטח של נפלי תחמושת וחומרים מסוכנים אחרים. נפלי תחמושת שנותרו בשטח לאחר המבצע מציבים בסיכון רב את האוכלוסייה כולה, אך בעיקר את הילדים שלהם סיכוי גבוה יותר לבוא במגע עם נפלים במהלך משחק בחוץ או כתוצאה מהיעדר מודעות. לפי UNICEF, מאז כניסתן לתוקף של הפסקות האש בתום "עופרת יצוקה" ב-18 בינואר 2009, שנים-עשר בני אדם (בני 17.5 בממוצע) נהרגו כתוצאה מנפלי תחמושת ו-50% (6)

אלימות במשפחה

במסגרת סקר שנערך לאחרונה מטעם האו"ם, לאחר "עופרת יצוקה", דיווחו רוב המשיבים על עלייה בשכיחות מקרי האלימות כנגד נשים, לעומת התקופה שקדמה למבצע, ועלה כי נשים שנעקרו ממקום מגוריהן מצויות בסיכון מוגבר לאלימות מגדרית. 51% מהגברים, 52% מהנשים ו-57% ממשקי הבית שבראשם עומדת אישה אשר השתתפו בסקר גם דיווחו על עלייה במפלס האלימות כנגד ילדים לאחר מבצע "עופרת יצוקה"⁵⁰.

הסקר העלה כי קיימת סבירות גבוהה יותר שאלימות כנגד גברים תטופל כעבירה על החוק, בעוד שאלימות כנגד נשים צפויה לזכות לטיפול כבעיה פרטית של המשפחה. יתירה מכך, במסגרת הסקר הובע חשש שקיים מחסור משווע במנגנונים משפטיים וציבוריים שיעמדו לרשות הקורבנות, גברים ונשים כאחד, של אלימות חברתית ופוליטית בעזה וכי קיים חוסר אמון גורף כלפי המנגנונים המשפטיים והציבוריים הקיימים.

הגורמים האפשריים לעלייה במפלס האלימות במשפחה כוללים לא רק את הרמות חסרות התקדים של טראומה ומתח נפשי שהופיעו לאחר "עופרת

הפלסטיני לזכויות האדם (PCHR) בעזה, לדוגמה, דיווח שבמהלך מבצע "עופרת יצוקה", תיעדו אנשיו את הוצאתם להורג של 32 פלסטינים שהואשמו בשיתוף פעולה עם ישראל, אשר 17 מתוכם היו אסירים ועצירים שנמלטו מבית הכלא המרכזי של עזה לאחר שהופצץ ע"י חיל האוויר הישראלי ב-28 בדצמבר 2008⁴⁸.

ביולי 2008, בעקבות הפגזה שיוחסה לפלג המשווין לתנועת פתח ואשר הסתיימה במותם של ילד אחד וחמישה אנשי חמאס, פשטו כוחות חמאס וסגרו 120 עמותות (ארגונים הנותנים שירותים קהילתיים) בטענה שהשתייכו לפתח, החרימו ציוד ועצרו עשרות עובדים. רוב הארגונים הללו הורשו לפתוח את שעריהם מחדש במהלך החודשים הבאים אולם סגירתם השפיעה, לפי הערכות, על כ-50,000 מקבלי סיוע המשתתפים בתוכניות שונות, ביניהן תוכניות בתחום הפסיכו-סוציאלי והצרכים המיוחדים, קייטנת הקיץ לילדים ותוכניות לקידום בריאות האישה. יתירה מכך, הארגונים הקהילתיים נאלצים להתמודד עם כמות גדלה והולכת של הגבלות ופיקוח מצד רשויות חמאס, והדבר מעלה חששות בנוגע ליכולתם של הארגונים הפועלים בעזה להמשיך לספק לאוכלוסייה שירותים קהילתיים בלתי תלויים ונטולי פניות⁴⁹.

צולם על ידי איאד אל-באבא, UNICEF

אזור שנהרס במהלך מבצע "עופרת יצוקה", מחנה הפליטים רפיח, ינואר 2009

לא היו יוצאות לעבודה, נאלצו לחפש תעסוקה למען הישרדות משק הבית, והדבר העמיס מתח נוסף על היחסים בתוך המשפחה.

יצוקה", אלא גם את מספרם הגדל והולך של ראשי משפחות שאיבדו את מקום עבודתם כתוצאה מהמצור. במקרים מסוימים, נשים שבאופן מסורתי

לא ניתן לשקם בתי מגורים; אלפי משפחות נותרו חסרות בית

כ-100 משפחות התגוררו באוהלים בסמוך לבתייהן ההרוסים וחלקן המשיכו להשתמש בחלקי הבית שספגו נזקים קלים יותר. כ-40 משפחות ממשיכות להתגורר באחד ממחנות האוהלים שהוקמו בצפון עזה.

שיגרת חייהן של המשפחות העקורות שובשה במידה רבה. בייחוד אלו המתגוררים באוהלים, במחנות או בסמוך לבתייהם ההרוסים, אינם זוכים לתנאים הבסיסיים ביותר שהיו זמינים לפני עקירתם ממקום מגוריהם. ראיות נקודתיות מצביעות על כך שהילדים, שרבים מהם נאלצו לעבור לבית ספר הקרוב יותר למגוריהם החלופיים, נמנים על אלו ששיגרת חייהם שובשה במידה הרבה ביותר כתוצאה מהעקירה.

צורכי הדיור אינם מסתכמים בבנייתם מחדש של בתים שנהרסו או ניזוקו במהלך "עופרת יצוקה" בלבד והם כוללים גם כ-2,700 יחידות דיור שניזוקו במהלך פעולות צבאיות קודמות של ישראל; 1,800 יחידות דיור שנמצאו ביוני 2007 בשלבי בנייה ע"י UNRWA ו-UNDP ולא ניתן היה להשלימן ו-3,000 יחידות דיור חדשות המיועדות לקום במקומם של בתי מגורים במחנות פליטים, אשר אינם מספקים תנאי

איסור הייבוא של חומרי בניין, לרבות מלט, חצץ, עץ, צנרת, זכוכית ומוטות פלדה, מהווה את אחד המרכיבים המרכזיים של משטר המצור. למעט במשך פרק זמן קצר, במהלך הפסקת האש שהושגה בתיווך מצרים (יולי – אוקטובר 2008), לא הותרה כניסה של כמעט כל חומרי הבניין לעזה דרך המעברים הרשמיים, זאת לעומת ממוצע של 7,400 מטענים שיובאו לרצועה מדי חודש בין ינואר ומאי 2007⁵¹. לדברי רשויות ישראל, הגבלות אלו הוטלו על ייבוא פריטים בעלי "שימוש כפול", במטרה למנוע מחמאס להשתמש בהם למטרות צבאיות.

הצורך הבולט והדחוף ביותר בעזה, אשר נותר ללא מענה, הינו שיקומם ובנייתם מחדש של בתי המגורים שניזוקו במהלך המתקפה הישראלית האחרונה. סקר דיור משותף מטעם UNRWA ו-UNDP (תכנית הפיתוח של האו"ם) העלה כי 3,540 בתים נהרסו לחלוטין ו-2,870 בתים נוספים ספגו נזקים כבדים. בנוסף ל-6,400 הבתים שנהרסו או ניזוקו קשות, ישנם 52,900 בתים שספגו נזקים קלים במהלך הלחימה. נכון לאמצע יולי 2009, כ-20,000 תושבים שבתיהם נהרסו נעקרו ממקום מגוריהם והתגוררו בדירות שכורות או בבתים קרובים;

צילום: פטריק צול, OCHA

בית הבנוי מלבני בוץ, רפיח, יוני 2009

עד לפני שנה התגוררה מנאל שובייר, 35, בבית רחב ידיים, מודרני ומצוייד היטב במקרר, במכונת כביסה ונהנה מאספקת מים זורמים. כיום, היא מתגוררת עם שני ילדיה – בן בגיל תשע ותינוקת בת 10 חודשים – באוהל צר מידות, ללא מים זורמים ועם מספר מועט של שמיכות, שני מזרנים ומספר כלי מטבח בסיסיים.

צילום: כריסטינה בלאנט. יוני 2009

מנאל שובייר, מחנה האוהלים אל-עטארה.

במהלך "עופרת יצוקה", עזבה גב' שובייר, אשתו השלישית של נפח שאיבד את בית העסק שלו, את ביתה בצפון עזה לאחר שחיל האוויר הישראלי פיזר עלונים בהם הוזהרו התושבים לצאת את האזור. המשפחה לא נטלה עמה חפצים מביתה, למעט דגלים לבנים שאותם הם נופפו בעת שצעדו אל בית ספר של UNRWA במחנה הפליטים אל-שאטי בחיפוש אחר מחסה. בשלב זה, בני המשפחה סברו שהם ישובו לביתם בתוך זמן קצר.

לאחר הגיעם לבית הספר, נאלצה גב' שובייר להשתמש ביריעות נייר שמצאה באחת הכיתות בתור שמיכות מאולתרות עבור ילדיה: "לא היה לי דבר עבור בתי, שהייתה בת חמישה חודשים, ולא יכולתי לשמור על חום גופה". ביום המחרת נערכה חלוקה של

מזון ושמיכות. לאחר שעוד ועוד אנשים הגיעו לבית הספר של UNRWA בחיפוש אחר מחסה, גב' שובייר שמעה על נזקים רחבי היקף שנגרמו לבתים באיזור מגוריה וויתרה בהדרגה על התקווה לשוב לבית מגוריה, שעדיין ניצב על תילו: "אנו אסירי תודה לסוכנות UNRWA שסיפקה לנו מזון ומים, אך חיינו בצפיפות רבה וזה לא היה הבית. אנחנו רק רצינו לשוב הביתה".

ברגע שכוחות הצבא עזבו את האזור, שבו בני המשפחה לביתם וגילו שהוא נהרס עד היסוד כתוצאה מפגיעה ישירה בבניין דירות סמוך, במהלך מתקפה צבאית ישראלית. סדנת עבודות הנפחות והציוד של בעלה הושמדו לחלוטין. כתוצאה מכך, עברו גב' שובייר וילדיה להתגורר בבית אחותה. היא נרשמה ברשות המקומית ושבועיים לאחר הסכם הפסקת האש, נאמר לה שהוקצה להם אוהל במחנה האוהלים החדש שהוקם באל-עטארה, במרחק מספר קילומטרים מביתה.

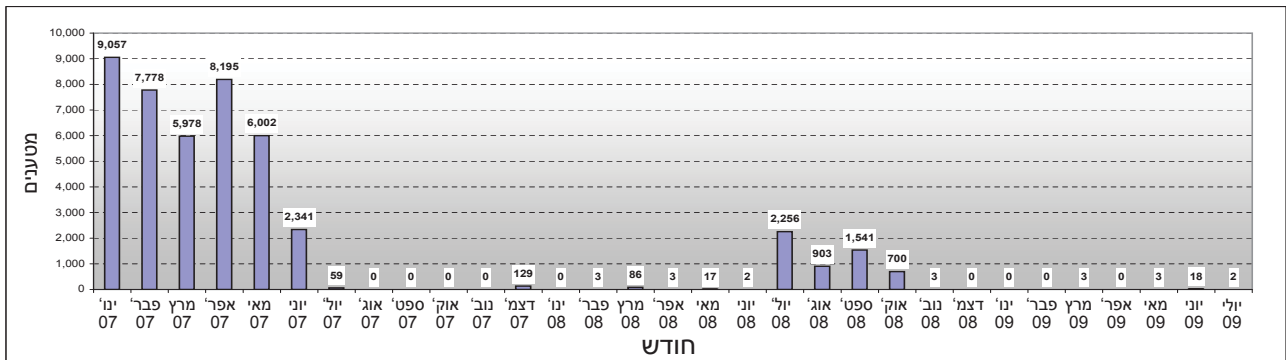
משפחת שובייר קיבלה סיוע כספי מ-UNRWA ומהרשויות המקומיות והיא ממשיכה להתגורר במחנה האוהלים, בתנאים קשים ביותר: "האוהל הראשון דלף וסבלנו מקור, לאחר מכן הוא הוחלף באוהל טוב יותר, אבל הוא מתחמם מאד ומלא בזבובים". מחנה האוהלים כולל מקלחות ושירותים ניידים (טרומיים) זמניים, אחד לנשים ואחד לגברים, ואספקת המים אינה סדירה. גב' שובייר רוכשת מי שתייה עבור ילדיה. צוות של ארגון הסהר האדום הפלסטיני מבקר במחנה שלוש פעמים בשבוע. ארגון לא ממשלתי מספק ארוחות חמות הכוללות אורז ועדשים פעמיים בשבוע. ביתר חמשת ימי בשבוע, המשפחה מסתפקת במזון קר, בעיקר לחם ושימורים, שחולק ע"י ארגוני סיוע הומניטרי במהלך החודשים שלאחר "עופרת יצוקה".

עד חופשת הקיץ האחרונה, המשיך בנה בן התשע של גב' שובייר ללמוד באותו בית ספר, אולם המרחק הקשה עליו משום שהוא נאלץ לצעוד זמן רב מדי יום כדי להגיע ללימודים. בנה של גב' שובייר הושפע מהעקירה גם במובנים רבים אחרים. לדברי האם, הילד סובל מהרטבת לילה ומפגין בעיות פסיכולוגיות נוספות. הוא מזניח את שיעורי הבית, חלה ירידה בהישגיו הלימודיים והוא מנותק מחבריו.

גב' שובייר אינה פוגשת עוד את חברותיה ושכנותיה. הרשת החברתית ומערכות התמיכה שלה התפרקו והיא חשה שאין עוד טעם לחייה: "היום שלי מתחיל בתקווה שהוא ייגמר. אני מודאגת ולא יודעת מה יביא העתיד".

גב' שובייר ומשפחתה נמצאים ברשימת התושבים הזכאים למחסה של UNRWA וממתינים שבתם ייבנה מחדש. יחד עם זאת, נכון להיום לא החלו כל עבודות שיקום, עקב האיסור המתמשך על ייבוא חומרי בניין.

תרשים 3: מספר מטעני חומרי הבניין שיובאו לרצועת עזה

לפליטים) ו-UNDP (לתושבים שאינם פליטים). קרן UNDP פועלת מטעם הרשות הפלסטינית. סיוע זה מיועד לא רק לשיקום או לבנייה מחדש של בתי מגורים, אלא גם לסייע למשפחות לכסות את עלויות הדיור החלופי. נכון להיום, חולקו 20 מיליון דולר מתוך סכום מוערך של 30 מיליון דולר שהוקצה לצורך סיוע לתושבים שבתייהם נהרסו או ספגו נזקים קשים. בנוסף חולקו 20 מיליון דולר נוספים, מתוך סכום משוער של 50 מיליון דולר שהוקצה לצורך תיקון נזקים קלים שנגרמו לבתים. סכום נוסף של 30 מיליון דולר נמצא בהמתנה, עקב קשיי נדילות של הבנקים הפועלים בעזה⁴⁵.

למרות הנסיבות הקשות, מספר ארגונים, ביניהם סוכנויות או"ם, מחפשים באופן פעיל דרכים להתחיל בעבודות הבנייה. המתאם המיוחד של האו"ם בשטח הפלסטיני הכבוש הציג בפני שר הביטחון הישראלי הצעה שתאפשר את תחילת העבודות לשיקום ראשוני של עזה באמצעות פתיחת המעברים לכניסת החומרים הדרושים להשלמת מיזמי הבנייה של האו"ם בתחומי הדיור, הבריאות והחינוך, המצויים בהקפאה מאז יוני 2007. הנושא עלה בשורה של דיונים עם ממשלת ישראל והאו"ם ממתין לתגובת ישראל להצעה.

מחיה ראויים או מתאפיינים בליקויים תברואתיים. עקב כך, מספרן הנוכחי של יחידות הדיור הזקוקות לתיקון או להחלפה הוא 13,900, לא כולל שיפוץ של בתים שספגו נזקים קלים.

לפי דיווחים, כמויות מוגבלות של חומרי בניין מועברות דרך המנהרות ונמכרות בשווקי הרצועה. יחד עם זאת, הפער העצום בין היקף ההיצע הנוכחי לבין הביקוש על פי הצרכים בפועל הוביל לעלויות מחירים והציב את החומרים הזמינים מחוץ להישג ידה של רוב האוכלוסייה. כיום, עומד מחיר טונה אחת של מלט (3,400 ש"ח) על כמעט פי עשרה ממחירה בחודש יוני 2007 (350 ש"ח), לפני הטלת המצור. המחסור בחומרי בניין החריף מאז מבצע "עופרת יצוקה" גם כתוצאה מהמזק שנגרם לבתי מלאכה הפועלים בענף הבניין, אשר גרם לירידה בשיעור של 70% ביכולתם של עסקים אלו לבצע עבודות בנייה. כפי שצוין קודם לכן, 20 מתוך 29 מפעלי הבטון המוכן ספגו נזקים במהלך הלחימה²⁵. עקב המחסור המתמשך בחומרי בניין, הושקו מספר תוכניות ניסיוניות שבמסגרתן נעשה שימוש בחומרים זמינים, הכוללות בעיקר יוזמות לבנייה באמצעות לבני בוך.

ארגוני סיוע הומניטרי מסייעים לתושבים העקורים באמצעות חלוקה של פריטים שאינם מזון, ביניהם יותר מ-300,000 שמיכות, 2,500 אוהלים, 55,000 מזרונים, 30,000 ערכות ביגוד ו-30,000 ערכות מטבח³⁵. בנוסף, משפחות שמגוריהן נהרסו או ניזוקו זכאיות לסיוע בכסף מזומן שמספקות UNRWA

משבר מתמשך בתחום האנרגיה

בנוסף, כ-10% מהאוכלוסייה אינם זוכים כלל לאספקת חשמל עקב המחסור בחומרים הדרושים לתחזוקת המערכת ולשיפוצה. כתוצאה מהמחסור, ישנם 150 פריטי ציוד הדרושים לתיקונים ברשת החשמל (כגון, כבלי מתח גבוה, שנאים, חוטים ומתגים) המצויים במלאי אפס ו-400 פריטים נוספים המצויים במלאי מוגבל.

הרוב מקרב 90 האחוזים הנותרים של האוכלוסייה סובלים מהפסקות חשמל מתוכננות במשך 4 עד 8 שעות מדי יום⁵⁶. אזור רפיח, המקבל חשמל ישירות ממצרים, סובל מהפסקות חשמל פעמיים בשבוע, למשך 4 שעות בכל פעם. בחום הקיץ הכבד, הפסקות החשמל משפיעות באופן ישיר על מזון השמור בקירור ועל מיזוג האוויר במשקי בית פרטיים וכן על האספקה של שירותים חיוניים כגון מים ותברואה, בריאות, אחסון תרופות ופינוי אשפה. כתוצאה מכך, מוסדות ציבור נאלצים לעשות שימוש נרחב במחוללי גיבוי ובציוד חלופי אחר, הפגיעים במידה רבה לתקלות עקב שימוש יתר ואספקה בלתי סדירה של חלקי חילוף הדרושים לתחזוקה שוטפת ולתיקונים המתחייבים (ראו עיף בריאות).

מאז תחילת נובמבר 2008 ועד העת האחרונה, הקפיאה ישראל את ייבוא הדלק והסולר, למעט כמויות מוגבלות שסופקו ישירות לארגוני סיוע הומניטרי ולבתי חולים, וכן צמצמה את כמויות גז הבישול הנכנס לרצועה. יחד עם זאת, לדברי התאחדות בעלי תחנות הדלק (GSOA), במקביל להידוק ההגבלות, חלה עלייה בהיקף הייבוא של דלקים אלו דרך המנהרות, אשר הפכה אותם לזמינים בשוק של רצועה, במחירים נמוכים יחסית. מאז סוף יולי 2009, אישרו רשויות ישראל יבוא כמויות מוגבלות של בנזן וסולר לשימוש מסחרי, אולם לאור מחיריו הנמוכים של הדלק המצרי העובר דרך המנהרות, היקף הדרישה הנוכחית לדלק ישראלי נותר לא ברור.

בנובמבר 2007, בעקבות ההכרזה על רצועת עזה כ"ישות עוינת", החליטה ממשלת ישראל לצמצם את הכמויות של כל סוגי הדלק המורשים להיכנס לרצועה, לרבות דלק לכלי רכב, סולר, גז בישול ודלק תעשייתי. הפחתה זו גרמה ליצירת משבר מתמשך בתחום האנרגיה, אשר שיבש את האספקה של שירותים מרכזיים ופגע ביכולתם של תושבי עזה לנהל את משקי הבית שלהם.

המרכיב העיקרי של משבר האנרגיה הוא המחסור בחשמל, אשר נובע מצמצום רמות התפוקה של תחנת הכוח היחידה הפועלת ברצועה. רמות התפוקה כבר ירדו בעבר באופן דרסטי בעקבות הריסתם של שישה שנאים ע"י חיל האוויר הישראלי ביוני 2006, מיד לאחר לקיחתו בשבי של החייל גלעד שליט.

צריכת החשמל ברצועת עזה נעה בין 230 ו-250 מגה-וואט, בעיקר בהתאם לתנאי מזג האוויר. כמחצית מהצריכה, 122 מגה-וואט, מסופקת באמצעות רכישת חשמל מישראל ו-17 מגה-וואט נוספים מסופקים לאזור רפיח ע"י מצרים. תחנת הכוח היחידה של עזה מסוגלת לייצר כ-80 מגה-וואט, כאשר היא פועלת בתפוקה מלאה. אולם כתוצאה מהגבלת כמויות הדלק התעשייתי המיובא מישראל, בשילוב עם המחסור המתמשך בחומרים ובחלקי חילוף נחוצים, תחנת הכוח מסוגלת כיום לייצר 55-60 מגה-וואט בלבד, או כשלושה רבעים מהתפוקה, והדבר הוביל ליצירת גירעון בשיעור של 15-20 אחוזים באספקת החשמל⁵⁵. במהלך השנתיים האחרונות, נאלצה תחנת הכוח לחדול לחלוטין מפעילות למשך מספר ימים בכל פעם עקב המחסור בדלק, והדבר גרם להפסקות חשמל שנמשכו עד 16 שעות בכל רחבי הרצועה.

מסגרת למתן סיוע הומניטרי מינימלי

לאחר סיום הלחימה בעזה, פיתח צוות סוכנויות האו"ם ואירגוני הסיוע הבינלאומיים בשטח הפלסטיני הכבוש (Humanitarian Country Team, HCT) מסגרת עקרונות למתן סיוע הומניטרי מינימלי ברצועת עזה. מסגרת עקרונות זו מיועדת לספק מענה לאתגרים התפעוליים בשטח ומפרטת כיצד יש ליישם את העקרונות ההומניטריים הבסיסיים, המקובלים ברמה אוניברסלית, במטרה לאפשר תגובה הומניטרית הולמת המושתתת על עקרונות אלה, ואשר כוללת יישום מזורז של מיזמים המובאים במסגרת הליך הפנייה המשולב (CAP). מסגרת עקרונות זו מחזקת ומגבה את תוכניות הסיוע ההומניטרי על ידי כך שהיא תומכת במנגנוני פיקוח והערכה פנימיים המיועדים להבטיח שהסיוע יחולק בהתאם לצרכים שאותרו וליעדים שניקבעו מראש; היא מספקת מענה לחשש מהאפשרות שהסיוע יופנה למטרות לא ראויות ויעשה בו שימוש לרעה. על בסיס מסגרת פעולה זו יתחיל בקרוב להתבצע דיווח מעקב שוטף אודות הגשת הסיוע ההומניטרי.

מערכת הבריאות ניצבת בפני קשיים גדולים

התעשיית הדרוש לתחנת הכוח של עזה. הפסקות החשמל אילצו את בתי החולים והמרפאות לעשות שימוש יתר במחוללי גיבוי, אשר אינם מתוכננים לפעול במשך פרקי זמן ארוכים ואשר כתוצאה מכך מתקלקלים לעתים תכופות, בעוד שחלקי החילוף הדרושים לתיקונם אינם זמינים בחלק גדול מהמקרים. במהלך שיאיו של משבר האנרגיה והפסקות החשמל הארוכות ביותר, בתי חולים רבים השעו או דחו ניתוחים שאינם מצילי חיים, במטרה למזער את הסיכון לחיי המטופלים.

לאור מהימנותם המוגבלת של המחוללים, בתי החולים משתמשים גם במכשירי אל-פסק (UPS) במטרה למזער את הנזקים הנגרמים לציוד הרפואי עקב הפסקות החשמל ותנודות המתח. עם זאת, המגבלות והעיכובים מצד רשויות ישראל בנוגע לייבוא הסוללות הדרושות להפעלת מכשירים אלו גרמו להפחתת האפקטיביות של פתרון זה. נכון להיום, עשרות מכשירי אל-פסק אינם נמצאים בשימוש כתוצאה מהתרוקנות הסוללות⁵⁷.

המצור הנמשך, הפילוג הפנים-פלסטיני ומבצע "עופרת יצוקה" פגעו ביכולתה של מערכת הבריאות של עזה לתפקד בצורה הולמת, והדבר הוביל בהדרגה לירידה כוללת באיכות השירותים הרפואיים המוענקים לאוכלוסייה.

מחסור בכל התחומים: מתקנים, חשמל, תרופות וציוד

בדומה למצב השורר במגזרים אחרים, המחסור בחומרי בניין פגע לא רק בשיקום תשתיות שניפגעו בעת מבצע 'עופרת יצוקה', אלא גם מנע הרחבה של מוסדות רפואיים קיימים, הדרושה על מנת לתת מענה הולם לצרכיה הרפואיים של אוכלוסייה גדלה והולכת. לדוגמה, בנייתו של אגף ניתוחים חדש בבית החולים הגדול ביותר בעזה (שיפא) הוקפאה כתוצאה מהמחסור המתמשך בחומרי בניין.

השפעת המחסור בחדרים ובמתקנים הוחרפה עוד יותר כתוצאה מהפסקות החשמל החוזרות ונשנות, הנובעות מהצמצום המתמשך באספקת הדלק

צילום: ג'ון טורדאי

נער שנפצע מהתפוצצות נפל תחמושת, אפריל 2009

על רמות המלאי הנוכחיות, בעיקר עקב היעדר תיאום אשר גרם לאספקת כמויות אדירות של פריטים לא חיוניים, אשר לרבים מהם מועדי תפוגה קרובים. כתוצאה מכך, לא הייתה אפשרות להשתמש בפריטים אלו ונוצרה בעיה קשה בתחום האחסון והסילוק של תרופות וציוד רפואי לא מנוצלים, אשר הובילה לנסיקת עלויות האחסון והסילוק. נכון ליולי 2009, אזלו מהמלאי 77 תרופות חיוניות (או 15% מרשימת התרופות החיוניות) ו-140 פריטי ציוד חד-פעמיים (או 20% מרשימת הפריטים החיוניים).

חולים ואנשי צוות רפואי מנועים מלצאת את הרצועה

היעדר השקעה מספקת, אשר שיבשה את פעילות מערכת הבריאות של עזה במשך עשרות שנים, בשילוב עם המצור המתמשך, גרמה ליצירת פערים משמעותיים באספקה של שירותים רפואיים⁶⁰. פערים אלו יצרו צורך להפנות מטופלים לבתי חולים הפועלים מחוץ לעזה, בעיקר בגדה המערבית (כולל ירושלים המזרחית), ירדן ומצרים, לצורך קבלת טיפול רפואי מתמחה. על מנת להשיג את המסמכים הדרושים ליציאה מעזה, נדרשים החולים לעבור תהליך ממושך ומפרך המתאפיין בחוסר ודאות, אשר גורם מידה רבה של סבל ומתח לאנשים שהיו גגיעים עוד קודם לכן כתוצאה ממחלתם.

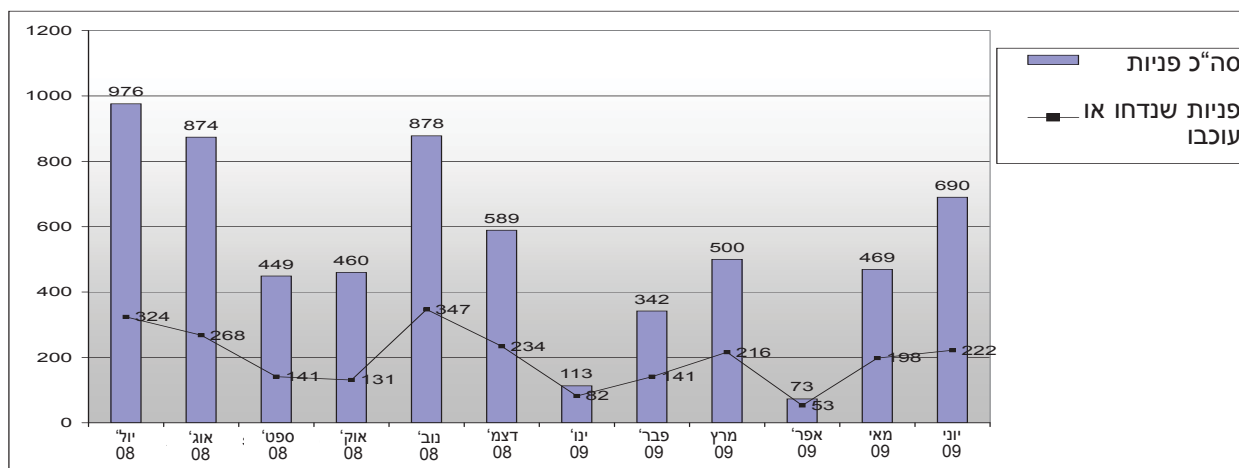
השלב הראשון של תהליך זה הוא אישור בקשת החולה ע"י המחלקה הפלסטינית להפניית חולים לחו"ל (RAD), המבטיח ששרד הבריאות של הרש"פ ישא בהוצאות הטיפול הדרוש. למרות ששלב זה אורך כיום עד שבוע, במרץ 2009 הוקפא הטיפול בבקשות חדשות למשך יותר מחודש,

דחיות חוזרות ונשנות ועיכובים ממושכים של היתרי ייבוא דרך המעברים גרמו לירידה משמעותית ברמת הזמינות של מכשירי אבחון בהדמיה, לרבות ציוד רנטגן. בדומה לסוללות של מכשירי האל-פסק, מכשירים אלו נחשבים ע"י רשויות ישראל לפריטים בעלי "שימוש כפול", שעלולים לשמש למטרות צבאיות, ולכן לא הוסרו ההגבלות המחמירות על הכנסתם לרצועה⁵⁸.

ההגבלות והעיכובים במעברים גרמו גם לשיבוש פעילות התקינה של הציוד הרפואי. הגבלות הייצוא מנעו מיצרנים ומחברות מוסמכות את האפשרות לבצע כיוול שגרתי של מכשירים וציוד רפואי חשוב, שחלקם מחייבים כיוול מדי שישה חודשים על מנת להבטיח את יעילותם ובטיחותם. בסניף בית החולים סיינט ג'ון לרפואת עיניים בעזה, לדוגמה, יחידת לייזר המשמשת לניתוחי עיניים מושבתת מזה למעלה מחודשיים, כיוון שהיא ממתנה לייצוא לגרמניה לצורך כיוול⁵⁹. אי יכולתם של אנשי התחזוקה לצאת את הרצועה לצורך קבלת ההכשרה הדרושה לתחזוקת הציוד הרפואי, ההגבלות על כניסתם לעזה של טכנאים רפואיים לשם ביצוע עבודות תחזוקה הכרחיות והמחסור בחלקי חילוף מנעו באופן ישיר את התיקון של ציוד חיוני ופגעו בבריאותם של המטופלים.

האספקה של שירותים רפואיים ראויים שובשה גם עקב המחסור החוזר ונשנה בתרופות ובציוד מתכלה. למרות שנוהלי האישור הנהוגים במעברים עיכבו את האספקה, המחסור נובע בעיקר מניהול והפצה לקויים של הציוד הזמין, מהערכה שגויה של הצרכים, מחוסר יעילות של תהליך הרכש ומפערי מימון. הייבוא רחב ההיקף של תרופות שנתרמו במהלך "עופרת יצוקה" השפיע במידה מועטה בלבד

תרשים 4: פניות חולים לקבלת היתר יציאה מעזה דרך ישראל

בעקבות השתלטות חמאס על מחלקת ההפניות⁶¹. לפי המרכז הפלסטיני לזכויות האדם (PCHR), עשרה חולים נפטרו במהלך תקופה זו בעת שהמתינו לאישור בקשותיהם⁶².

לאחר שמחלקת ההפניות מאשרת את הבקשה, חולים המופנים לטיפול בתחומי הגדה המערבית, ירדן או ישראל נדרשים לקבוע תור בבית החולים הרלוונטי ואז להגיש לרשויות ישראל בקשה לקבלת היתר שיאפשר להם לצאת את עזה דרך מעבר ארז. בין ינואר 2008 ויוני 2009, 40% מהבקשות שהוגשו לרשויות ישראל נדחו (3%) או עוכבו (37%), לעומת 10% מהבקשות שנדחו או עוכבו במהלך 2006³⁶. המשמעות של "עיכוב בקשה" היא שהחולה לא קיבל כל תגובה מרשויות ישראל עד למועד יציאתו המתוכננת והוא איבד את התור שתיאם בבית החולים הרלוונטי. כשהדבר מתרחש, החולה נדרש לקבוע תור חדש ולאחר מכן להגיש בקשה חדשה לגמרי לקבלת היתר נוסף. כך מתארכת באופן משמעותי תקופת ההמתנה של החולה לקבלת הטיפול הרפואי הנחוץ לו.

חולים המופנים לבתי חולים הפועלים במצרים נדרשים להירשם במשרד הפנים של רשויות חמאס, אשר מגיש לרשויות מצרים בקשה להיתר. למרות שכל הבקשות הללו זוכות לאישור, כמעט ללא יוצא מן הכלל, מועדי הפתיחה הבלתי סדירים והלא צפויים של מעבר רפיח, אשר נפתח בדרך כלל במשך לא יותר משלושה ימים בחודש, גורמים ליצירת תקופות המתנה ממושכות המתאפיינות בחוסר ודאות.

בנוסף, היחסים המתוחים וחוסר התיאום השוררים בין הרשות הפלסטינית (רש"פ) ברמאללה לבין רשויות חמאס בעזה מנעו מחולים לצאת את עזה לצורך קבלת טיפול רפואי, או עיכבו את יציאתם, עקב מספרם המוגבל של הדרכונים שהנפיקה הרש"פ עבור תושבי עזה. לפי הערכות משרד הפנים בעזה, ישנם כיום מאות חולים שיציאתם מהרצועה נמנעת משום שאין ברשותם דרכון.

האיסור הכמעט גורף על תנועת מקרים "לא-הומניטריים" דרך מעבר ארז ומועדי הפתיחה

הבלתי סדירים והלא צפויים של מעבר רפיח מונעים מאנשי הצוות הרפואי את האפשרות להשתתף בתוכניות הכשרה הנערכות מחוץ לעזה, במטרה לשפר את הידע והכישורים שלהם. ההשלכות של "קיפאון למידה" זה בתחום דינאמי המתקדם ללא הרף, כענף הרפואה, הינן משמעותיות.

התמודדות עם השלכות מבצע "עופרת יצוקה"

במהלך המתקפה הישראלית בת 22 הימים, הפגינו אנשי הצוותים הרפואיים בעזה אומץ לב וכישורים מקצועיים יוצאי דופן ועבדו מסביב לשעון בתנאי סיכון במטרה לטפל במספר רב של נפגעים, בייחוד בשלושת הימים הראשונים של מבצע "עופרת יצוקה", שבמהלכם הגיעו מאות פצועים וניפגעים לקבלת טיפול בבתי החולים. כמות הפצועים, שכיחותם של מקרי הטראומה והיקף ההרס שנגרמו במהלך המתקפה הציבו את כל מערכת הבריאות של עזה בפני קשיים גדולים.

לפי דיווחי משרד הבריאות הפלסטיני בעזה, במהלך הלחימה נפצעו 5,303 בני אדם, ביניהם יותר מ-1,815 ילדים, 785 נשים ו-2,703 גברים, אשר רבים בהם סבלו מפציעות מרובות ומורכבות. בנוסף לכך, כ-40% מהחולים במחלות כרוניות לא זכו לטיפול רפואי חיוני במהלך המתקפה כיוון שהוענקה קדימות לאלו הסובלים מפציעות מסכנות חיים. הייתה לכך השפעה שלילית ארוכת טווח על מצבם הבריאותי של החולים הכרוניים שהטיפול בהם נקטע. מתן טיפולי מעקב לחולים הסובלים מפציעות מורכבות ומנכויות קבועות גרמה ליצירת עומס עצום על מערכת הבריאות החלשה ממילא והובילה להחרפת משבר שירותי הבריאות ברצועת עזה⁴⁶.

חשש דומה קיים בנוגע להשלכות בתחום בריאות הנפש הנובעות משכיחות האירועים הטראומטיים, אובדן חיי האדם ורמות האלימות הקשות להן נחשפו תושבי עזה במהלך המבצע הצבאי. היעדר מחסה בטוח מפני הפגזות כמעט בלתי פוסקות, בשילוב עם סגירתם המתמשכת של הגבולות במהלך העימות והיעדר אפשרות לעזוב את איזור הסכנה,

13% סבלו מהפרעות שינה; 34% דיווחו על אובדן תיאבון לעתים קרובות ועל בעיות ריכוז תכופות; 9% מהבוגרים דיווחו שהם אינם מסוגלים כלל לבצע פעילויות שגרתיות כגון לבישת בגדים, רחצה, מטלות בית שונות והליכה לעבודה; ו-23% מהילדים בגילאי 5-14 סבלו מהרטבת לילה⁶⁶.

הציבו את האוכלוסייה האזרחית בעמדה פגיעה במיוחד. התושבים איבדו את תחושת הביטחון האישי הבסיסית ביותר, המהווה את אחד היסודות לרווחה נפשית כוללת. ארגון הבריאות העולמי (WHO) העריך שבין 20,000 ל-50,000 בני אדם ימשיכו לסבול מבעיות נפשיות ארוכות טווח שמקורן במבצע "עופרת יצוקה"⁶⁶. סקר משקי בית שנערך במרץ 2009 העלה שכאחוז אחד מהאוכלוסייה סבלו ממצוקה נפשית חמורה הנובעת מהלחימה;

ההשפעות של מבצע "עופרת יצוקה" על הנשים

האובדן רחב ההיקף של חיי אדם, הריסת הבתים והיעדר מנגנוני התגוננות אפקטיביים במהלך הלחימה השפיעו קשות על נשות עזה, בייחוד על אלו שנעקרו ממקום מגוריהן ועל אלו שהפכו לנכות כתוצאה מפציעה. חוסר יכולתן של הנשים למלא את תפקידיהן הטיפוליים/אימהיים הנורמטיביים תרמה במידה רבה לסבל הנפשי שהן חוו. סקר שנערך מטעם האו"ם העלה כי במהלך הלחימה, הנשים חששו מנכות ומתלות יותר משהן חששו לחייהן⁶⁷. לפי הקרן האוכלוסייה של האו"ם (UNFPA)⁶⁸, ההשלכות קשות במיוחד בקרב נשים הרות: במהלך המתקפה, חלה עלייה בשיעור של 31%⁶⁹ במספר ההפלות; עלייה בשיעור של 50% בתמותת ילודים⁷⁰; ועלייה במספר הלידות המוקדמות⁷¹ והסיבוכים במהלך הלידה, שהובילו לעלייה במספר הניתוחים הקיסריים⁷² שנערכו במהלך הלחימה בבתי החולים שהשתתפו בסקר. נשים שילדו במהלך העימות שוחררו ברוב המקרים 30 דקות לאחר הלידה עקב הצורך לפנות מיטות עבור מקרי פציעה קשים והדבר תרם לסיכון ולטראומה שנגרמו לאם וליילוד, בנוסף לרמות הסיכון הגבוהות מאד ששררו במהלך הלחימה מחוץ לבתי החולים. כתוצאה מהמצב הקשה, נשים רבות לא הגיעו לבדיקת המעקב הראשונה לאחר הלידה.

תשתיות המים והתברואה: סיכון בריאותי וסביבתי

מפעל הטיפול בשפכים של עזה, המטפל כיום ב-50 מיליון ליטרים של מי שופכין מדי יום, תוכנן במקור לטפל ב-32 מיליון ליטרים בלבד מדי יום. כתוצאה מכך, מי השופכין המוזרמים אל הים מכילים כמות של מזהמים ביולוגיים ומוצקים מרחפים הכפולה מהכמות המותרת על פי התקן⁷⁴. מיזם לשדרוג קיבולת המפעל ל-70 מיליון ליטרים ביום מצוי כעת בשלבי תכנון מוקדמים, משום שהתעכב למשך תקופה ארוכה כתוצאה מהמצור ומהסכסוך הפנים-פלסטיני המתמשך.

היעדר היכולת של המערכת במצבה הנוכחי לטפל בצורה נאותה בכמות מי השופכין הנוצרים כיום בעזה מעלה חששות כבדים לבריאות הציבור. זיהום מיקרוביולוגי, שהתגלה במי הים שלאורך חוף רצועת עזה, מהווה סכנה בריאותית חמורה לא רק לתושבים המגיעים אל החופים למטרות בילוי, כי אם לכלל האוכלוסייה, דרך צריכה של מזון שמקורו בים.

חשש כבד נוסף נוגע להשלכות הבריאותיות הפוטנציאליות של חדירת מי שופכין לאקוויפר החוף, מקור מי השתייה היחיד של עזה, וזיהומו כתוצאה מכך. במהלך העשורים האחרונים, האקוויפר עבר תהליך הדרגתי של המלחה וזיהום, אשר הוחמר כתוצאה מהזרמת השפכים המתמשכת⁷⁵. כיום, 5-10 אחוזים בלבד מהמים הנשאבים מהאקוויפר נחשבים ראויים לשתייה לפי תקני ארגון הבריאות העולמי (WHO)⁷⁶.

זמינותם המוגבלת של חומרי בניין, חלקי חילוף ודלקים מנעה את פעולתן התקינה ואת תחזוקתן של תשתיות המים והביוב של עזה, וגרמה ליצירת סיכון חמור לבריאות הציבור ולסביבה. למרות שרשויות ישראל התיירו, באופן בלתי סדיר, את כניסתם לרצועה של פריטים מסוימים, ביניהם צינורות פלסטיק, חלקי חילוף לעבודות אינסטלציה ומחוללי חשמל, אשר אפשרו ביצוע של מספר עבודות דחופות ברשתות המים והתברואה, הרי שהיקף הייבוא נותר חסר משמעות לנוכח כמות עבודות השיפוץ הדרושות כיום לתשתיות עזה⁷³. בעקבות השלמתם לאחרונה של מספר מיזמי שיקום, ירד מספר התושבים שאינם מחוברים לרשת המים ל-10,000 בני אדם המתגוררים בצפון עזה ובאזור שכונת אל-זייתון, הממוקם מדרום מזרח לעיר עזה.

הידרדרות מצבה של המערכת מתבטא במספר רמות, ביניהן אי-יכולתו של המתקן לטיפול במי שופכין של עזה לטפל בצורה נאותה בכמויות הביוב המיוצרות ברצועה. כתוצאה מכך, כ-80 מיליון ליטרים של מי שופכין לא מעובדים ומעובדים חלקית מוזרמים אל הים מדי יום. במרכז הרצועה, לדוגמה, כ-10 מיליון ליטרים של מי ביוב גולמיים זורמים מדי יום אל ואדי עזה וממנו אל הים התיכון. למרות שהנזק שנגרם לתשתיות הליבה (כגון בארות מים, תחנות השאיבה ומפעלי הטיפול) במהלך המתקפה הישראלית היה מועט באופן יחסי, ההרס רחב ההיקף של מבנים שהיו מחוברים בעבר אל רשת הביוב גרם לשחרור כמויות נוספות של מי שופכין לא מעובדים אל הסביבה.

צילום: ג'ון טורדאי

צינור מוצא שפכים, חוף רפיח, אפריל 2009

בנפת חאן יונס, אחד האזורים שניפגעו מזיהום סביבתי במידה הרבה ביותר, שיעורי החנקות (ניטראטים) הממוצעים שהתגלו במהלך 2008 בבארות מי השתייה היו גבוהים יותר מפי שלושה (169 מ"ג/ליטר) מתקן WHO (50 מ"ג/ליטר). צריכת מי שתייה בעלי ריכוז גבוה של חנקות עלולה לפגוע ביכולת הספיגה של חמצן בקרב תינוקות ולגרום לתופעה הידועה בשם "תינוק

פגיעה בחינוך

ההגבלות על תנועת סחורות ובני אדם דרך גבולות עזה שיבשו את תפקודה של מערכת החינוך ברצועה ופגעו באיכות החינוך המוענק לתלמידי עזה.

המחסור בחומרי הבניין הנחוצים להרחבת מוסדות החינוך הקיימים גרם לצפיפות בבתי הספר ובגני הילדים. הבעיה החריפה כתוצאה מהנזק שנגרם למוסדות הקיימים במהלך מבצע "עופרת יצוקה". הערכת מצב מהירה שנערכה במגזר החינוך העלתה שנגרמו נזקים ל-280 בתי ספר וגני ילדים לפחות, ביניהם 18 מוסדות שנהרסו לחלוטין (שמונה בתי ספר ממשלתיים, שני בתי ספר פרטיים ושמונה גני ילדים). בסוף שנת הלימודים הקודמת, כ-88 אחוזים מבתי הספר של UNRWA ו-82 אחוזים מבתי הספר הממשלתיים פעלו במתכונת של משמרות כפולות במטרה להתמודד עם מספר התלמידים הגדל והולך. כ-1,200 תלמידי תיכון שלמדו בבתי ספר ממשלתיים בצפון עזה, האזור שנפגע במידה הרבה ביותר במהלך "עופרת יצוקה", מצויים כיום בסיכון שלא ימצא עבורם בית ספר מקומי עקב היעדר מבנים חלופיים שימשו כבית ספר.

בנוסף לכך, הפסקות החשמל החוזרות ונשנות, הנובעות מההגבלות על ייבוא דלק תעשייתי, גרמו לשיבוש תפקודם של בתי הספר ברוב התחומים. במהלך השנתיים האחרונות, כניסתם לרצועה של חלק מפריטי הציוד הלימודי הבסיסיים ביותר, כגון נייר, ספרי לימוד, מחשבים וערכות למידה, נמנעה או עוכבה באופן שיטתי ע"י רשויות ישראל. יחד עם זאת, במהלך החודשיים האחרונים חל שיפור משמעותי בכל הנוגע לאישור הייבוא של חומרי לימוד, ומרבית הפריטים שכניסתם נמנעה בעבר הורשו להיכנס לעזה.

ההשפעה המשולבת של המחסור בתחומים שונים (מרחב למידה, חומרים, חשמל) מתבטאת בירידה

כחול" (כחלת), העלולה לגרום למוות⁷⁷. סביר להניח שהירידה בתפקוד שירותי ההתפלה תרמה גם לעלייה שנרשמה בעת האחרונה בשכיחות של מחלת שלשול מימי (WDD) בקרב תינוקות בגילאי 9-12 חודשים, כפי שדווח ע"י UNRWA במרץ 2009. לדוגמה, בהשוואה לנתוני 2008, חלה עלייה בשיעור של 88% בשכיחות ה-WDD בחאן יונס ובשיעור של 77% בצפון עזה.

בשיעורי הנוכחות בבתי הספר וברמת ההישגים הלימודיים. לדוגמה, במהלך המחצית הראשונה של שנת הלימודים 2007 – 2008, 20 אחוזים בלבד מתוך 16,000 תלמידי כיתה א' בעזה עברו בהצלחה את הבחינות הסטנדרטיות במתמטיקה, מדעים, אנגלית וערבית⁷⁸.

הגישה להשכלה גבוהה הוגבלה גם היא במידה דרסטית כתוצאה מהמצור⁷⁹. מערכת ההשכלה הגבוהה הפועלת בעזה כוללת חמש אוניברסיטאות, המציעות לימודים לתואר ראשון במגוון מוגבל של תחומים ואפשרויות בחירה מוגבלות עוד יותר של מסלולי לימודים לתארים מתקדמים. בינואר 2008, הכריזה ישראל שהיא לא תאפשר לסטודנטים לצאת את רצועת עזה למטרות השכלה גבוהה.

בעקבות המחאה הציבורית שפרצה לאחר ששבעה מקבלי מלגת פולברייט (תוכנית חילופי אקדמאים יוקרתית וחשובה ביותר של ממשלת ארה"ב) מעזה לא הורשו לצאת מהרצועה על מנת ללמוד בארה"ב, החליטו רשויות ישראל להתיר למספר מוגבל של סטודנטים לצאת לחו"ל, על בסיס קריטריונים נוקשים: על הסטודנט לקבל מלגה מאוניברסיטה "מוכרת" (למרות שרשויות ישראל לא פרסמו רשימת אוניברסיטאות מסוג זה) ודיפלומט מהמדינה שהעניקה את המלגה חייב ללוות את הסטודנט ממעבר ארץ, דרך ישראל והגדה המערבית, עד שהסטודנט יגיע אל מעבר הגבול בין ירדן וישראל.

בין יולי וספטמבר 2008, לפני תחילת השנה האקדמית האחרונה, הורשו 70 סטודנטים בלבד לצאת מרצועת עזה דרך ישראל. מאות סטודנטים אחרים, אשר לא זכו למלגות או לא הצליחו להבטיח לעצמם ליווי דיפלומטי (לרבות כאלו שהתקבלו ללימודים במדינות שאינם מקיימות נציגות דיפלומטית בישראל), לא הורשו לצאת את

בית ספר שנהרס במהלך מבצע "עופרת יצוקה", בית לאהיה, אפריל 2009

הרצועה. למרות שחלק מהסטודנטים הצליחו לצאת מעזה דרך מעבר רפיח, מספרם של מקרים אלו הוגבל כתוצאה ממועדי הפתיחה המועטים והבלתי סדירים של מעבר זה.

במשך למעלה משנתיים גורם המצור על רצועת עזה למשבר מתמשך בתחום כבוד האדם, אשר בא לידי ביטוי כמעט בכל ההיבטים של שגרת החיים היומיומית: יותר מ-140,000 בני אדם, המעוניינים והמסוגלים לעבוד, הינם מובטלים כיום ולמעלה ממיליון בני אדם חיים בעוני ומתקיימים הודות לסיוע במצרכי מזון; החלק הארי מבין 6,420 המשפחות שבתיהן נהרסו או ניזוקו קשות במהלך המתקפה הצבאית האחרונה עדיין מחוסרות בית קבוע כתוצאה מהאיסור המתמשך על כניסת חומרי בניין; בחום הקיץ הכבד השורר בעזה, כמעט אף אחד מתושבי הרצועה אינו נהנה מאספקת חשמל רציפה שתאפשר הפעלת מקררים או מזגנים באורח רציף וחלקם אינם זוכים לאספקת חשמל כלל; חולים הזקוקים לטיפול רפואי מתמחה, שאינו זמין בעזה, נאלצים להתמודד עם מנגנון אישור היתרי מעבר הכרוך בהליך ממושך ומפרך, המסב להם סבל ומצוקה מיותרים. אלו רק מספר דוגמאות מבין מגוון הקשיים היומיומיים, הנובעים מהמצור, אשר מונעים מ-1.5 מיליון תושבי עזה את האפשרות לחיות בכבוד ולנהל שגרת חיים נורמלית.

המצוקה שחוזה האוכלוסייה החריפה עם כל חודש שחלף מאז הטלת המצור ב-2007. תושבים רבים מדווחים על תחושה גוברת והולכת של מלכוד; מבחינה פיזית, אינטלקטואלית ורגשית. רמות החרדה והדאגה בנוגע להישרדות היומיומית ולגבי העתיד עלו ככל שמנגנוני ההתמודדות העומדים לרשות תושבי עזה הלכו ומוצו.

המשך המצור על עזה קשור למגוון גורמים פוליטיים ולא ברור כיום מהם התנאים שעשויים להוביל להסרתו. תת מזכ"ל האו"ם ג'ון הולמס, הנציג הבכיר ביותר של הארגון בתחום ההומניטרי, הדגיש כי "הגנה, מזון, מים, שירותי בריאות ומחסה הינם צרכים אנושיים בסיסיים, לא קלפי מיקוח. עובדה זו חייבת להיות ברורה לכל הגורמים האחראים לסבל האדיר השורר ברצועת עזה"⁸⁰.

המצור מהווה ענישה קולקטיבית של אוכלוסיית עזה כולה. ארגון האומות המאוחדות, הוועדה הבינלאומית של הצלב האדום (ICRC) מדינות וארגוני סיוע הומניטרי רבים פנו לישראל בקריאות חוזרות ונשנות להסיר את ההגבלות שהטילה על גבולות עזה, להתיר גישה חופשית לשטחים חקלאיים בתחומי הרצועה ולאפשר דיג ללא הגבלה במימיה הטריטוריאליים. אלו הם הצעדים הראשונים והדחופים הדרושים כדי להתחיל בבנייתם מחדש של בתי מגורים ותשתיות, בהחייאת הכלכלה, ביצירת מקומות עבודה ומחייה ובשיקום כבוד האדם ברצועת עזה.

1. המצור מסמל את שיאו של תהליך בידודה ההדרגתי של רצועת עזה, אשר החל בשנות התשעים המוקדמות עם הטלת מצור כללי, שאילץ את תושבי עזה להצטייד בהיתרים מיוחדים על מנת לנסוע אל הגדה המערבית; ב-1995, הקימה ישראל גדר מסביב לרצועת עזה, אשר הפרידה בינה לבין ישראל; במשך מרבית התקופה שחלפה מאז תחילת האינתיפאדה השנייה בספטמבר 2000, הוגבל מתן היתרי המעבר אל רצועת עזה ומתוכה בעיקר ל"מקרים הומניטריים"; בעקבות ניצחון חמאס בבחירות שנערכו בינואר 2006, הטילה הקהילה הבינלאומית חרם (אמברגו) על הרשות הפלסטינית והשעתה מיזמי פיתוח בגדה המערבית וברצועת עזה.
2. ג'ון הולמס, סקירה בפני מועצת הביטחון של האו"ם בדבר המצב במזרח התיכון, לרבות הסוגיה הפלסטינית, 27 בינואר 2009.
3. ראו לדוגמה, הצהרת הקווארטט, טרייסטה, 26 ביוני 2009, פסקה 6; ICRC, עזה – 1.5 מיליון בני אדם לכודים בייאוש (אנגלית), יוני 2009; הצהרה משותפת שפרסמו 38 ארגוני סיוע הומניטרי, ביניהם שלוש סוכנויות של האו"ם, במלאת שנתיים למצור על רצועת עזה, 17 ביוני 2009.
4. חוסר ביטחון תזונתי מתקיים בעת היעדר גישה פיזית או כלכלית בת-קיימא לכמות מספקת של מזון בטוח, מזין ומקובל מבחינה חברתית, הדרושה לקיום אורח חיים בריא ויצרני.
5. הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה (פלמ"ס - PCBS), תוצאות סקר עבודה, הגדרה גמישה. הגדרת האבטלה של ארגון העבודה הבינלאומי (ILO) כוללת פרטים (בני 15 ומעלה) שאינם עובדים ומחפשים עבודה באופן פעיל. "ההגדרה הגמישה" של הפלמ"ס מוסיפה להגדרת ILO בני אדם המעוניינים לעבוד אך אינם מחפשים כעת עבודה באופן פעיל (נקראים "מיואשים").
6. כנ"ל, לפי הגדרת האבטלה של ILO.
7. מרכז הסחר הפלסטיני, רצועת עזה לאחר שנתיים של מצור (אנגלית), דוח מיוחד, 7 ביולי 2009.
8. ICRC, עזה – 1.5 מיליון בני אדם לכודים בייאוש (אנגלית), יוני 2009.
9. OCHA, מאגר נתוני מעברים.
10. מרכז הסחר הפלסטיני, ראו הערה 7.
11. מרכז הסחר הפלסטיני, כנ"ל.
12. ארגון המזון והחקלאות (FAO) / תוכנית המזון העולמית (WFP), דוח בדבר הערכה איכותנית ומהירה בשעת חירום בנושא ביטחון תזונתי ברצועת עזה (אנגלית), 24 בפברואר 2009, עמ' 12.
13. לפי WFP ו-FAO, פריטים חקלאיים הדרושים בדחפיות כוללים ציוד למשתלות, זרעים, שתילים, דשנים וחומרים הדרושים לשיקום חממות ומערכות השקיה. מגדלי התותים אינם יכולים להשיג שתילי-אם, המיובאים מישראל ומטופלים בחממות החל מאמצע חודש אפריל על מנת להפיק מהם את השלוחות שישמשו לגידול היבול של עונת התותים הבאה. ראו WFP/FAO, עדכון בנושא ביטחון תזונתי (אנגלית), 20 באפריל 2009.
14. WFP/FAO, ראו הערה 12.
15. ב-29 באפריל 2009, הנחה משרד החקלאות בעזה (MoA) את החקלאים שלא לשתול גידולים המיועדים לייצוא, בייחוד כאלו המצריכים השקעה משמעותית, כגון תותים ופרחים. לפי MoA, הנחיה זו ניתנה במטרה להגן על חקלאי עזה מפני אובדן של השקעות עצומות וכדי להגן על עתודות המים. החקלאים גם הונחו לתכנן את עבודתם בהתאם לצורכי השוק המקומי בלבד.
16. מועצת התיאום של המגזר הפרטי - נפות עזה: מצב המגזר הפרטי של עזה וצרכיו לאחר הלחימה (אנגלית), פברואר 2009.
17. הבנק העולמי, סיכויי הכלכלה הפלסטינית: התאוששות עזה ותחיית הגדה המערבית. דוח מעקב כלכלי לועדת הקישור אד-הוק. 8 ביוני 2009. מוצג (באנגלית) בכתובת www.worldbank.org/ps.
18. מועצת התיאום של המגזר הפרטי - נפות עזה: מצב המגזר הפרטי של עזה וצרכיו לאחר הלחימה (אנגלית), העיר עזה. 2009.
19. דוח המגזר החקלאי – השלכות המשבר בעזה (אנגלית), מרץ 2009.
20. חורג מהגדרה זו אזור הממוקם לאורך גבולה הצפוני של רצועת עזה – מיקומן הקודם של שלוש התנחלויות ישראליות, שם אזור החיץ הינו רחב יותר ומגיע עד 500 מטר.
21. סוגי הדגים היחידים שניתן למצוא בשוק הם Asafeer, Ghobos וכמויות מזעריות של סרדינים ודניס המיובאים מישראל (20 - 35 טון לק"ג). ראו WFP/FAO, עדכון בנושא ביטחון תזונתי (אנגלית), 16 במרץ 2009.
22. המצור הימי הנוכחי, המאפשר דיג בשטח של 3 מיילים ימיים, מותר לפלסטינים רבע מהשטח שבו התחייבה ישראל לאפשר דיג במסגרת התחייבויות ברטיני משנת 2002 (12 מיילים ימיים) ושישית מאזור הדיג שהוגדר במסגרת הסכמי אוסלו (20 מיילים ימיים).
23. WFP/FAO, עדכון בנושא ביטחון תזונתי (אנגלית), מאי 2009.
24. כנ"ל.
25. סעיף זה מסתמך במלואו על נתוני הבנק העולמי, סיכויי הכלכלה הפלסטינית: התאוששות עזה ותחיית הגדה המערבית, דוח מעקב כלכלי לועדת הקישור אד-הוק. 8 ביוני 2009, עמ' 24. מוצג (באנגלית) בכתובת www.worldbank.org/ps.
26. ראיונות שערכו אנשי OCHA עם מקורות בעזה ועם עיתונאים המסקרים את הנושא.
27. המרכז הפלסטיני לדמוקרטיה ולפתרון סכסוכים. ילדי המנהרות, מוות בטעם חול. יולי 2009, מוצג (בערבית) בכתובת: <http://www.pcdcr.org/arabic/index.php?page=NewsDetails&NewsID=283&CatID=1>.
28. מאגר הנתונים של OCHA בנושא הגנה על אזרחים (אנגלית), 15 ביוני 2007 – 28 ביולי 2009.
29. סקירה חצי-שנתית של הליך הפניה המשולב (CAP), אנגלית, יולי 2009, עמ' 21. לנתונים מוקדמים יותר, ראו WFP/UNRWA/FAO, סקר בין-ארגוני מהיר בנושא חוסר ביטחון תזונתי בשטח הפלסטיני הכבוש (אנגלית), מאי 2008.

30. בסקר של WFP/UNRWA/FAO, ההגדרה של משק בית הסובל מחוסר ביטחון תזונתי כללה משקי בית בעלי הכנסה וצריכה הנמוכות מ-1.9 דולר לנפש ליום, אשר דיווחו על ירידה ברמת ההוצאה הכוללת על מצרכי מזון ועל פריטים שאינם מזון.
31. WFP/FAO, עדכון בנושא חוסר ביטחון תזונתי בעזה (אנגלית), מאי 2009. החששות העיקריים נוגעים למחלות וטרינריות נפוצות דוגמת PPR (דבר הצאן), אנטרוטוקסמיה, אבעבועות כבשים וברוצלוזיס (קדחת מלטה).
32. WFP/UNRWA/FAO, סקר בין-ארגוני מהיר בנושא חוסר ביטחון תזונתי בשטח הפלסטיני הכבוש, (אנגלית) מאי 2008.
33. השמנת יתר בקרב בנות גבוהה פי חמישה מבקרב בניג (24.6% לעומת 5.4%), ייתכן שהסיבה לכך היא היעדר פעילות פיזית – שהינו שכיח יותר בקרב הבנות. הנתונים נאספו ע"י משרד הבריאות של הרש"פ בין ספטמבר 2007 ויוני 2008. ראו WHO, הערכת מצב הבריאות בעזה (אנגלית), יוני 2009, עמ' 7.
34. קרן האו"ם למען נשים (UNIFEM), צורכיהם של נשים וגברים בעזה. מעבר להשפעות המיידיות של 23 ימי המבצע הצבאי הישראלי (אנגלית), 2009.
35. אלא אם מצוין אחרת, כל נתוני הנפגעים לקוחים מתוך מאגר הנתונים של OCHA בנושא הגנה על אזרחים. המקור לנתוני הנפגעים הפלסטינים במהלך מבצע "עופרת יצוקה" בלבד הוא משרד הבריאות הפלסטיני בעזה. המקור לנתוני נפגעים בקרב אזרחים ישראלים במהלך "עופרת יצוקה" הוא מגן דוד אדום ונתוני הנפגעים בקרב חיילי צה"ל מבוססים על מידע שמסר משרד החוץ הישראלי.
36. לדוגמה, יותר פלסטינים נהרגו בעזה במהלך שלושת שבועות המבצע הצבאי של ישראל מאשר במהלך האינתיפאדה הראשונה כולה (דצמבר 1987 – ספטמבר 1993). ראו נתוני ארגון בצלם: http://www.btselem.org/Hebrew/Statistics/First_Intifada_Tables.asp.
37. נתון זה אינו כולל פלסטינים שנהרגו כתוצאה מאלומות בין הפלגים השונים. המקורות ששימשו את OCHA הם: מרכז אל-מזאן לזכויות האדם, המרכז הפלסטיני לזכויות האדם, Defense for Children International, ארגון בצלם, מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים וארגון הסהר האדום הפלסטיני.
38. להלן מקורות הנתונים ששימשו את OCHA: מרכז אל-מזאן לזכויות האדם, המרכז הפלסטיני לזכויות האדם (PCHR (Gaza, Defense for Children International, ארגון בצלם, מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים וארגון הסהר האדום הפלסטיני. רוב המקורות תיעדו מספרים גבוהים יותר של הרוגים בהשוואה ל-OCHA, עקב הכללת שמות שאומתו על-ידם בלבד. המתאם ההומניטרי של האו"ם פנה למשרד החוץ הישראלי (מכתב שנשלח ב-18 בפברואר 2009) בבקשה לקבל מידע בנוגע לנפגעים, אולם לא התקבלה כל תגובה עד למועד הכנת דוח זה.
39. ראו הערה 35.
40. למרות שאף אחד מקלי נשק אלו אינו אסור במפורש במסגרת החוק ההומניטרי הבינלאומי, השימוש בהם כפוף להנחיות כלליות המסדירות את ההתנהלות בזמן
- לחימה, ביניהן האיסור על ביצוע מתקפות ללא הבחנה. ראו לדוגמה, משמר זכויות האדם (Human Rights Watch), גשם של אש: השימוש הבלתי-חוקי של ישראל בזרחן לבן ברצועת עזה, מרץ 2009; ארגון אמנסטי אינטרנשיונל, מבצע "עופרת יצוקה": 22 יום של מוות והרס (אנגלית), פרק 1.3.
41. ראו לדוגמה, ארגון הסהר האדום הפלסטיני (PRCS), עדכון בנושא עזה (אנגלית), 8 בינואר 2009; ICRC, עזה: שכול והרס עם שוך הלחימה (אנגלית), 18 בינואר 2009; ICRC, עזה: ICRC דורשת גישה מיידית לפצועים (אנגלית), 7 בינואר 2009.
42. המרכז הפלסטיני לזכויות האדם, פשעי מלחמה נגד ילדים, הודעה לעיתונות (אנגלית), 14 במאי 2009; מרכז אל-מזאן לזכויות האדם, המתקפה (עופרת יצוקה) במספרים, הודעה לעיתונות (אנגלית), 15 ביוני 2009.
43. דובר צה"ל, רוב ההרוגים הפלסטינים במהלך מבצע "עופרת יצוקה": פעילי טרור, 26 במרץ 2009. לפי מקור זה, 25% מכלל מקרי המוות זוהו כאזרחים ו-14% נוספים היו גברים שטרם שויכו לארגון כלשהו.
44. נתונים מאת UNICEF. אוגוסט 2009.
45. האומות המאוחדות. הליך פנייה משולב, השטח הפלסטיני הכבוש; פנייה מזורזת לגיוס תרומות עבור עזה (אנגלית), 2009.
46. Human Rights Watch: רקטות מעזה. ירי רקטות על ידי ארגונים פלשתיניים חמושים ופגיעתו באזרחים (אנגלית), אוגוסט 2009.
47. האשמות דומות הועלו גם כנגד חברי תנועת פתח וכנגד כוחות הביטחון של הרש"פ, שנטלו חלק במעצרים שרירותיים של חברי תנועת חמאס בגדה המערבית וביחס בלתי הולם כלפיהם. ראו לדוגמה, אל-חאק, מענים זה את זה: השימוש הנפוץ במעצרים שרירותיים ובעינויים בשטח הפלסטיני (אנגלית), יולי 2008; Human Rights Watch, מאבק פנימי: הפרות זכויות האדם בידי פלשתינאים ברצועת עזה ובגדה המערבית (אנגלית), יולי 2008.
48. PCHR, הפרות זכויות אדם פנים-פלסטיניות ברצועת עזה (אנגלית), 3 בפברואר 2009. מוצג בכתובת: http://www.pchrgaza.org/files/Reports/English/pdf_spec/Increase_rep.pdf
49. במקביל, הרש"פ סגרה עשרות עמותות המספקות שירותים קהילתיים בעלות זיקה, לכאורה, לכאורה לתנועת חמאס. ראו מעקב הומניטרי, אוגוסט 2008, בכתובת www.ochaopt.org.
50. UNIFEM, צורכיהם של נשים וגברים בעזה. מעבר להשפעות המיידיות של 23 ימי המבצע הצבאי הישראלי (אנגלית), 2009.
51. בין יולי ואוקטובר 2008, הותרה כניסתם לעזה של כ-2,400 מטענים של חומרי בניין.
52. מועצת התיאום של המגזר הפרטי-נפות עזה: מצב המגזר הפרטי של עזה וצרכיו לאחר הלחימה (אנגלית), העיר עזה, 2009.
53. הנתונים סופקו ל-OCHA ע"י Shelter Cluster, אשכול ארגונים בינלאומיים וסוכנויות או"ם הפועלים לפתרון בעית המחסות ברצועת עזה שלאחר הלחימה.
54. כנ"ל.

55. מאז אמצע יולי, תחנת הכוח העזתית מפיקה כ- 70 מגה-וואט חשמל ביום. רמה זו צפויה להישמר עד השבוע הראשון של אוגוסט. עבודות תחזוקה שוטפות חייבו הפחתה ברמת התפוקה במהלך השבוע הראשון של יולי, אשר הובילה לעליה במפלים יתרות הדלק. כדי להמשיך בפעילות ברמה הנוכחית, יידרשו לתחנת הכוח 2.9 מיליון ליטרים של דלק תעשייתי בשבוע, בהשוואה ל-2.2 מיליון הליטרים בשבוע המסופקים כיום.
56. העלייה ברמות התפוקה מאז אמצע יולי (ראו הערה 55) אפשרה את קיצור זמני של הפסקות החשמל המתוכננות ל-4-6 שעות, במשך 4 ימים בשבוע בלבד.
57. ארגון הבריאות העולמי, ציוד רפואי בבתי החולים של עזה (אנגלית), יולי 2009, עמ' 7.
58. כנ"ל.
59. כנ"ל, עמ' 8.
60. הטיפולים שאינם זמינים ברצועת עזה כוללים מעקפים לבביים וניתוחים אחרים, טיפול בכוויות מורכבות, טיפול קרדיולוגיה לילדים, נירוכירורגיה, ניתוחי פה ולסת, טיפולים רדיולוגיים, השתלות איברים, ניתוחי עיניים מתקדמים, MRI לילדים, סריקות עצם ובדיקות מח עצם.
61. המצב החמור הגיע לבסוף לפתרון ב-26 באפריל 2009, אז נחתם הסכם בתיווך WHO, PCHR ונציגים אזרחיים אחרים.
62. PCHR: הודעה לעיתונות. "10 בני אדם נפטרו ומצבם הבריאותי של מאות מידרדר בעת שנמשך משבר הפניית החולים לקבלת טיפולים רפואיים חיוניים מחוץ לרצועת עזה; PCHR מטיל את האחריות על שר הבריאות ברמאללה וקורא להתערבות הנשיא הפלסטיני" (אנגלית), 19 באפריל 2009, עזה.
63. מאגר הנתונים של ארגון הבריאות העולמי (WHO).
64. לדוגמה, לפחות 150 מטופלים שאיבדו גפיים כתוצאה מפציעה ממתנים כיום לקבלת גפיים תותבות (פרוטזות).
65. ארגון הבריאות העולמי, הערכה ראשונית בדבר מצב הבריאות ברצועת עזה (אנגלית), 16 בפברואר 2009.
66. מכון פאפו (FAFO) למחקרים בינלאומיים יישומיים ו-UNFPA (קרן האוכלוסייה של האו"ם), החיים ברצועת עזה שישה שבועות לאחר העימות המזוין 27 בדצמבר 2008 – 17 בינואר 2009, ממצאים מתוך סקר משקי בית מדגמי (אנגלית), מרץ 2009.
67. UNFPA, המשבר בעזה, ההשלכות הנפשיות על נשים (אנגלית), 8 בפברואר, 2009.
68. UNFPA, המשבר בעזה: השפעה על בריאות האישה ועל טיפולי הריון (אנגלית), 13 בפברואר, 2009.
69. לפי UNFPA, בית החולים שיפא בעזה דיווח על 40 הפלות במהלך דצמבר 2008 ועל 52 הפלות בינואר 2009, נתונים אלו מייצגים עליה בשיעור של 31% בהשוואה למוצע החודשי; ראו: UNFPA, המשבר בעזה. השפעה על בריאות האישה ועל טיפולי הריון, 13 בפברואר (אנגלית), 2009.
70. כנ"ל, הנתונים לקוחים מבית החולים שיפא בלבד.
71. לפי UNFPA, 5,000 לידות התרחשו בינואר, לעומת ממוצע חודשי של 4,000 לידות לפני המשבר. ניתן להסביר את הנתון את הנתון החרגה במספר הלידות המוקדמות, שנגרמו כתוצאה ממתח והלם. ראו UNFPA, המשבר בעזה. השפעה על בריאות האישה ועל טיפולי הריון (אנגלית), 13 בפברואר, 2009.
72. כנ"ל, השכיחות המוגברת של סיבוכים במהלך הלידה מתבטאת בעלייה בשיעור הניתוחים הקיסריים עד ל-32% בדצמבר 2008 וינואר 2009. שיעור הלידות בניתוח קיסרי במהלך התקופה שקדמה למשבר היה 15%.
73. במהלך השבוע הראשון של מאי 2009, לדוגמה, הותרה כניסתם לעזה של 54 מטעני ציוד המיועד עבור רשתות המים והביוב. היה זה המשלוח הגדול ביותר מאז יוני 2007. האספקה אפשרה את הוצאתם לפועל של מספר מיזמים דחופים בתחומי המים והתברואה ע"י רשות המים של יישובי חוף עזה (ICRC, CMWU), הבנק העולמי, Oxfam GB ו-UNICEF. על אלו נמנה מיזם קריטי של ICRC, המאפשר ניקוז אל הים של אגמי הטיפול במי שופכין בעייתות חרום של חאן יונס.
74. מפעלי הטיפול במי שופכין של עזה תוכננו להפיק מי שופכין באיכות של 30 מ"ג/ליטר צח"ב (צריכת חמצן ביולוגית) ו-30 מ"ג/ליטר מוצקים מרחפים. כתוצאה מהעלייה בכמויות מי השופכין, עלו המדדים ל-100 מ"ג/ליטר צח"ב ו-100 מ"ג/ליטר מוצקים מרחפים.
75. צריכת המים הגדלה והולכת של האוכלוסייה גרמה לשימוש-יתר באקוויפר וכמות המים הנשאבת חורגת משיעור ההתחדשות הטבעי. עקב כך, האקוויפר עבר תהליך הדרגתי של המלחה הנובע מחדירה של מים מליחים שמקורם בשכבות עמוקות יותר וכן של מי הים. ראו הבנק העולמי, הערכת ההגבלות על פיתוח מגזר המים הפלסטיני (אנגלית), הגדה המערבית ועזה, אפריל 2009.
76. המחסור במי שתייה זמינים הושלם באמצעות הקמתם של מפעלי התפלה קטנים המוכרים מים מותפלים. "פתרון" זה העלה חששות לבריאות הציבור עקב היעדר תקינה ובקרה בנוגע לאיכות המים המופקים במפעלים אלו.
77. אבו נאסר, א. ואחרים. "הקשר בין זיהום ניטראט של מי תהום לבין רמות מטהמולגולין בקרב פעוטות בעזה", Eastern Mediterranean Health Journal, (אנגלית), כרך 13, מס' 5, (ספטמבר-אוקטובר 2007).
78. המתאם ההומניטרי של האו"ם וההתאחדות הבינלאומית של סוכנויות פיתוח (AIDA), המצור על עזה: גיליון עובדות בנושא ילדים וחינוך (אנגלית), 28 ביולי 2009.
79. המידע המובא בסעיף זה מבוסס על דוח עמותת גישה, מסלול מכשולים: הגבלות על יציאת סטודנטים מעזה, יולי 2009, מוצג בכתובת http://www.gisha.org/UserFiles/File/publications_/Students2009_Report_Heb.pdf.
80. ג'ון הולמס, European Voice, אנגלית, 30 באפריל 2009.

האומות המאוחדות
המשרד לתאום עניינים הומניטריים – OCHA
השטח הפלסטיני הכבוש

טל': +972 (0)2 582 9962
פקס: +972 (0)2 582 5841
ochaopt@un.org

ת.ד. 38712
מזרח ירושלים 91386
www.ochaopt.org